

Sisukord.

ROBERT TASSO lk.

Sisukord III

Kirjandus V

Lühendid VI

I ptk. Sissejuhatus.

§ 1. Pärimisõiguse mõiste 1

SUNDOSA PÄRIMINE

§ 2. Pärimise alused 3

II ptk. Sundpärimisõigus rooma õiguses.

§ 1. Pärimisest üldse. Sundpärimisõigus tsiviil- ja presteriõiguses 7

§ 2. Sundosaõigus enne Novell 115 9

§ 3. Sundosaõigus pärast Novell 115 14

III ptk. Sundosaõigus saksa õiguses.

§ 1. Sundosaõiguse mõiste ja üldised eeskirjad 21

§ 2. Sundosa arvutamine 26

§ 3. Erilisi eeskirju vanemate ja kaugemate alams- jate sundosa kohta 29

§ 4. Sundosakoormuse kandjad 30

Tallinn, 1940.

§ 5. Sundosa täiendamine kingete tõttu 32

§ 6. Sundosa arvutamine ja kehtatlikud kitsendused 34

IV ptk. Sundosaõigus šveitsi õiguses.

§ 1. Sundosa mõiste. Sisukord. ja isikud	37
§ 2. Kõnustatava sundosa arvutamine	lk. 41
Sisukord	III 42
Kirjandus	V 44
Lühendid	VI

V ptk. Sundosaõigus prantsuse õiguses.

I ptk. Sissejuhatus.

§ 1. Mõiste ja õigustatud isikud	46
§ 1. Pärimisõiguse mõiste	1 47
§ 2. Pärimise alused	3 60
§ 4. Varemast abielust põlvnevate laste kaitse	63

II ptk. Sundpärimisõigus rooma õiguses.

§ 1. Pärimisest üldse. Sundpärimisõigus tsiviil- ja preetoriõiguses	7
§ 2. Sundosaõigus enne Novelli 115	9 54
§ 3. Sundosaõigus pärast Novelli 115	14 54

III ptk. Sundosaõigus saksa õiguses.

§ 1. Sundosaõiguse mõiste ja üldised eeskirjad	21 58
§ 2. Sundosa arvutamine	26
§ 3. Erilisi eeskirju vanemate ja kaugemate alane- jate sundosa kohta	29
§ 4. Sundosakoormuse kandjad	30
§ 5. Sundosa täiendamine kingete tõttu	32
§ 6. Sundosa äravõtmine ja heatahtlikud kitsendused	34

Kokkuvõte	65
-----------------	----

IV ptk. Sundosaõigus šveitsi õiguses.

§ 1. Sundosa mõiste. Õigustatud isikud	37
§ 2. Käsustatava murdosa arvutamine	41
§ 3. Andamid elavate vahel	42
§ 4. Pärimisest väljajätmine	44

V ptk. Sundosaõigus prantsuse õiguses.

§ 1. Mõiste ja õigustatud isikud	46
§ 2. Sundosa suurus	47
§ 3. Sundosa arvutamine	50
§ 4. Varemast abialust põlvnevate laste kaitse	53

VI ptk. Sundosaõigus meie kehtivas õiguses ja

Tsiviilseadustiku eelnõus.

A. Sundõigus kehtivas õiguses. 54

§ 1. Mõiste ja kehtivuse ulatus	54
§ 2. Kuramaa sundpärimisõigus tüvivarale.	55
§ 3. Sundpärimisõigus muule varale	57
§ 4. Pärimisest väljajätmine	58

B. Tsiviilseadustiku eelnõus.

§ 1. Eeldusi ja üldiseid eeskirju	59
§ 2. Sundosa arvutamine	60
§ 3. Sundosast ilmajätmine	62
§ 4. Sundpärija kaitse	63
Kokkuvõte	65

Kasutatud kirjandus.

- Binder, Julius, Bürgerliches Recht, Erbrecht, Berlin 1923.
- Bonfante, Pietro, Rooma õiguse ajalugu, Tartu 1930.
- v. Broecker, H., Liv-, Est- und Curländisches Privatrecht nach der Ausgabe von 1864 und der Fortsetzung von 1890, Jurjev (Dorpat) 1902.
- Curti, Arthur, Frankreichs Privat- und Handelsrecht, I, Berlin 1934.
- Endemann, F., Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts, III, Berlin 1920.
- Erdmann, Carl, System des Privatrechts der Ostseeprovinzen Liv-, Est- und Curland, III, Riga 1892.
- Gmür, M., Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, III, Bern 1913.
- Ilus, E., Tsiviilõigus, autoriseeritud konspekt, koostanud A. Rammul, Tartus 1939.
- Enneccerus, L./ Kipp, Th./ Wolff, M., Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts, III, 2, Marburg 1928.
- Stuber, Walther, Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. Dezember 1907, Leipzig 1924.
- Tsiviilseadustik, Vab. Val. ettepanek 11. XII. 1939 (prot. nr. 108, p. III¹).
- Windscheid, Bernhard, Lehrbuch des Pandektenrechts, III, Frankfurt a. M. 1891.

Lühendid:

BES = Balti Eraseadus, Theil III, Provinzialrecht der Ost-seegouvernements.

BGB = Saksa Bürgerliches Gesetzbuch.

ZGB = Schweizerisches Zivilgesetzbuch.

TsS eelnõu = Tsiviilseadustiku eelnõu.

Kipp = Enneccerus, L./Kipp, Th./, Wolff, M. Lehrbuch des Bürgerlichen Recht, III, 2, Marburg 1928.

SUNDOSA PÄRIMINE.

Sissejuhatus.

§ 1. Pärimisõiguse mõiste.

Pärimisõigus, kuuludes tsiviilõiguse valdkonda, on õieti perekonnaõiguse jätkuks. Pärimisõiguse all mõistame nende õigusnormide kogu, mis korraldab isiku vara eraõiguslikku saatust tema surmale järgneval ajal¹. Surm, lõpetades küll isiku olemasolu, ei hävita aga tema varanduslike õiguste ja kohustuste sfääri, mis kestab edasi isiku õigusjärglaste isikuis².

Päränd on seega isikust järelejäävate juriidiliste suhete kogum ta surmamomendil. Sisuliselt samuti, kuid täpsemalt väljendab BES § 1691: "pärand on kõikide nende õiguste ja kohustuste kogu, mis võivad alluda üleminekule ja mis kuulusid surnule või seaduse järgi surnuks tunnustatule kas selle tõelisest või seaduslikult eeldatud surmast..."³.

TSS eelnõu annab järgmise pärandi definitsiooni: Pärand

-
1. Julius Binder, Bürgerliches Recht-Erbrecht, Berlin 1923 l.l.
  2. Ilus, op.cit. lk.129.
  3. Elmar Jlus, Tsiviilõigus-autoriseeritud konspekt, Mag.jur. E.Jlusa loengute järgi, koostanud A.Rammul Tartus 1939, lk.130.

on isiku kogu vara tema tõeliku või seaduslikult eeldatava surma ajal (§ 567)⁴.

Pärimisõigus on eraõiguskorra osa, kuna isiku avalikõiguslike vahetõiguste kujunemine pole pärimisõiguslik küsimus. Pärimisõiguse mõju piirkond on aga veelgi piiratum, kuna tema normeringu aineks pole õigussubjekti kogu eraõiguslik seisund, vaid ainult selle vara. Mitte alati pole pärimisõigus olnud piiratud varandussfääriga. Pole kahtlust, et rooma pärimisõiguse tuuma ja lähtepunkti moodustas järglus sacra familiae's ja et varanduse üleminek pärijaile on olnud vaid üheks selle järelõiguseks⁵.

Ka õigussubjektide suhtes tuleb arvestada piiramist, Me räägime küll isikust, kuid pärimisõiguse suhtes saab küsimusse tulla vaid füüsiline isik. Selle kohta lausub Th.Kipp: "Das Gesetz nennt als Anlass der Vererbung den Tod einer Person, meint aber natürlich nur den Tod des Menschen. Juristische Personen können untergehen, aber sie sterben nicht. Die Nachfolge in ihr Vermögen bei ihrem Ende ist nicht Erbfolge"⁶.

Pärimisõigus on seega olulises seoses eraomandiga ja viimane poleks ilma pärimisõiguseta mõeldav. Sellepärast ütleb ka Th.Kipp: "Ohne das Erbrecht wäre das Privateigentum eine

---

4. Tsiviilõigustik, Vab.Val.ettepanek 11.XII.1939 (prot. nr.108, p.III¹) lk.69.

5. Binder, op.cit., lk.1.

6. Theodor Kipp, Das Erbrecht, Marburg 1928, lk.1.

Halbheit; wir wären in Ansehung unseres Erwerbs nicht viel mehr als lebenslängliche Niessbraucher"⁷.

Nii võime me teha vahet pärimisõiguse vahel objektiivses ja subjektiivses mõttes.

Pärimisõigust objektiivses mõttes defineerib prof.

E.Jlus kui juriidiliste normide kogumit, mis korraldab varandusliku sfääri üleminekut pärandajalt pärijale, s.o. surnud isikult ta õigusjärglasile. Pärimisõigus subjektiivses mõttes on isiku õigus pärandile⁸. Sisult sama ütleb ka Th.Kipp: "Erbrecht im Subjektiven Sinne ist die Stellung dessen, der Erbe geworden ist, zu dem ererbtem Vermögen"⁹.

§ 2. Pärimise alused.

Neid fakte, milliste põhjal üldse pärimine võib tekkida, nimetatakse pärimise avanemise alusteks. Nendeks on: 1) pärandaja surm, 2) surnuks tunnustamine ja 3) õiguste kaotus. Varem kuulus siia hulka ka mungaseisusesse astumine.

Neid aluseid, mille põhjal saab pärida, nimetatakse pärimisalusteks. Nende aluste suhtes pole alati valitsenud ühesugune arusaamine, vaid see on muutunud. Nii tunti rooma õigu-

---

7. ib.

8. Jlus, op.cit. lk.130

9. Kipp, op.cit. lk.2.

ses vaid kaht pärimisalust. Need olid: 1) pärimine seaduse järgi (ex lege) ja 2) pärimine testamendi alusel (ex testamento).

Kaasajal tuntakse aga kolme pärimisalust. Need on:

1) testament, 2) seadus ja 3) pärimisleping. Siinjuures ei tunnusta aga kõik seadusandlused ja õiguspiirkonnad ühtlaselt neid pärimisaluseid. Lähkumineku on pärimislepingu suhtes. See leiab tunnustamist peamiselt germaani õiguspiirkonnas, kuna prantsuse ja inglise õigus seda ei tunnusta. Leitakse olevat ebasobiv juba eluajal pärandi suhtes kokkuleppeid sõlmida. Meil (nii hästi BES kui ka TSS eelnõu) tuntakse aga kõiki kolme pärimisalust.

Pole ka valitsenud alati ühtlane arusaamine pärimisaluste rakendamise suhtes. Nii näiteks võis rooma õiguses esineda vaid üks pärimisalus, meie kehtiv õigus lubab aga pärida ka kõigi kolme pärimisaluse põhjal korraga.

Pärimisaluste jõu suhtes pole alati valitsenud ühtlane arusaamine, vaid kord on eelistatud viimse tahteavalduse jõudu, teinekord aga puütud seda piirata. Praegu valitsev pärimisaluste jõu järjekord on järgmine: 1) leping, 2) testament ja 3) seadusjärgne pärimine. Jga järgmine neist alustest saab esile kerkida vaid siis, kui eelmine puudub, või kui eelmised ei haara kogu järelejäänud vara¹⁰.

---

10. Vt. Jlus, op.cit., lk.134

Tsiviilõigus, olles lähedases seoses inimeste igapäevaste eluliste huvidega ja kajastades eneses üldist tsivilisatsiooni ning ühiskondlikku arengut, on teinud läbi pika arengukäigu. Nii on ühiskondliku arengu ja uute sotsiaalsete arusaamiste mõjule eriti pidanud alluma perekonna- ja ka pärimisõigus. Pole saadud jätta perekonda, mis on ühiskonna ja selle kaudu ka riikliku organisatsiooni aluseks, korraldatavaks vaid individuaalseile huvidele, vaid perekondlike vahetunde sfääri on enam ja enam asunud mõjustama ühiskondlikud huvid. Sama on saanud osaks ka pärimisõigusele. Ka pärimisõiguses on enam ja enam kasvanud kujunenud sotsiaalsete arusaamiste ja ühiskondlike huvide mõju. Ühiskond on paratamatult huvitatud oma üksikliikmete majandusliku olukorra kujunemisest ja sellest, et tema hooldada ei jääks inimesi, kes on pidanud kannatama piiramatu varanduse käsustamise õiguse tõttu. Kuigi mõnelt poolt on tõstetud küsimus, kas pärimist saab üldse pidada sotsiaalselt soovitavaks, kuna see kasvatavat egoismi ja kuhjavat varasid, siiski pole tänapäeva ühiskond ometi pidanud võimalikuks sellest loobuda. Küll on aga muudetud kitsamaks pärijate ringi, et jätta kõrvale kaugemaid sugulasi, keda saksa kirjanduses nimetatakse "lachende Erben". See puudutab eeskätt seadusjärgset pärimist.

Teiselt poolt on samal ajal piiratud pärandaja õigusi pärandi kohta korralduste tegemise suhtes. Kui rooma õiguse järgi oli algul paterfamiliase õigus varanduse käsustamise suhtes piiramatu, siis pole see tänapäeval enam nii. Pärandusjätja vabadust oma varanduse kohta korralduste tegemises on piiratud. Tal pole õigust jätta mõjuvate ja seaduses loendatud põhjuste-

ta pärandist ilma lähemaid perekonnaliikmeid, kes sageli oma töö ja hoolega on aidanud koguda ja hoida seda vara. Seega pole pärandajalt lõpulikult võetud tema vabadust pärandi suhtes korralduste tegemiseks, vaid teatav osa on kindlustatud lähemaile sugulasile. Seda nimetatakse sundosa pärimiseks.

Nii ei või pärandaja testamendiga või pärimislepinguga teha korraldusi oma pärandi selle osa kohta, mis moodustab sundpärijate sundosa. Kellel ei jää järele sundpärijaid, see võib teha korraldusi kogu oma pärandi kohta¹¹.

Sundpärimisõiguses tehakse vahet formaalse ja materiaalse sundpärimisõiguse vahel. Formaalse sundpärimisõiguse all mõistetakse õigust olla nimetatud testamendis. Materiaalse sundpärimisõiguse all mõistetakse õigust nõuda positiivset meelespidamist, s.o. sundosõigust¹².

Vana rooma preetori õigus oli formaalne sundpärimisõigus; võidi nõuda kas pärijaks määramist või pärusäramist. Sundõiguse lõi alles tsentumviraalkohus.

Sundpärimine pole kõigis seadusandluses lahendatud ühtlaselt. Peamiselt tuleb eristada kaht süsteemi: saksa ja prantsuse oma. Prantsuse õiguse järgi on nähtud ette sundosa pärimine, kuid saksa ja austria õigus näeb ette teatava nõudeõiguse sundosa väärtusele. Inglise õigus seevastu ei taga üldse sundpärimisõigust.

---

11. Jlus, op.cit., lk.134.

12. Vt. Kipp, op.cit.,lhk.435.

Alamal püüame anda ülevaate sundosa pärimise arengust, käsitledes seda instituuti üksikuis õiguspiidkonnis. Nii võtame käsitlemisele sundosaõiguse rooma, saksa, Šveitsi, prantsuse ja meie seadusandluses.

II peatükk. Sundpärimisõigus rooma õiguses.

§ 1. Pärimisest üldse. Sundpärimisõigus tsiviil- ja preetoriõiguses.

Rooma kviriitlikus õiguses polnud pärimine õieti midagi muud kui perekonna jätkamine. Tema ülesanne ei seisnud selles, et varandust üle kanda, vaid selles, et kanda üle võimude mitmesugust kompleksi, mis moodustas suveräänsuse pere kui poliitilise organismi üle¹³. Siis ei tundud ka seadusjärgseid pärimisnõudlusi, milliseid paterfamilias poleks võinud oma korraldusega kõrvale jätta.

Klassikalises õiguses on pärimine kaotanud suveräänsuse ülekandmise iseloomu ja on enesele saanud peamiselt varanduslikud funktsioonid. Sellega koos irdub rooma seadusjärgne pärimine agnatsiooni aluseist ja alistub kognatsiooni mõistele¹⁴. Kuna testament oli kaotanud oma võimujäreltulija nimetamise akti tähenduse, siis võis paterfamiliase absoluutne testamendi-

---

13. Vt. Pietro Bonfante, Rooma õiguse ajalugu, tõlk. E. Ein, Tartu 1930, lk. 147 jj.

14. Vt. ib., lk. 406 jj.

vabadus osutada kahjuks perekonnaliikmetele, mispärast kujunes seadusjärgne pärimine testamendi vastu ehk nn. sundpärimine. Selles mõttes seatud kitsendused olid algul küll ainult formaalsed. Paterfamilias pidi heredes sui'd kas pärijaks nime-tama või selge sõnaga ütleva, et ta neid pärijaks ei nimeta (ex hereditatio). Lihtis möödaminek, nn. praeteritio, tühistab testamendi¹⁵.

Hiljem on pärandajat kitsendatud ka korralduse sisus, (s.o. materiaalne sundpärimisõigus). Dr. Bernhard Windscheid arvab, et varasema formaalse sundpärimisõiguse on Justinianus Novell 115 kõrvaldanud, kuna ta liitis selles mõlemad printsiibid. Käsitelus tuleb need aga lahus hoida¹⁶.

Tsiviilõiguse järgi peab pärandaja võimu all olevad descendendid, kes tema surmaga võimu alt vabanevad, pärijaks määratama, või pärusärama. Siinjuures kehtivad digestade õiguse järgi järgmised reeglid: 1) pojad peab pärusärama nimeliselt, kuna tütarde, lastelaste jne. suhtes piisab üldisest pärusäramisest; 2) nimetamata ehk reeglipäraselt pärusäratud pojad muudavad testamendi tühiseks; nimetamata tütreid, lapselapsed jne. astuvad aga määratute kõrval pärimisjärjekorda¹⁷; 3) testament muutub tühiseks, kui pärast testamendi tegemist, enne

15. ib. lk.409, 410.

16. Bernhard Windscheid, Lehrbuch des Pandektenrechts, Dritter Band, Frankfurt a.M.1891, lk.120.

17. Nende pärimisosade kohta vt.lähemalt Windscheid, op.cit., lk.121.

või pärast testaatori surma, kuid enne testamendijärgse pärandi saamist, mõni suus sündimisega või muul viisil sisse astub (s.o. postumus või postumi loco)¹⁸, neid võidakse aga juba ette pärijaks määrata või pärandist ilma jätta.

Justinianus määras, et kõik suid ja postumid, hoolimata soost ja astmest, tuleb kas pärijaks määrata või nimeliselt pärusärada.

Preetori õiguses pole sundpärimise printsiipi kõrvaldatud, vaid seda on üksnes osaliselt muudetud. 1) Pärijaks määramise, või pärusäramise nõude õigust on laiendatud¹⁹. 2) Kõik meessoost liberid tuleb nimeliselt pärusärada, naiste puhul piisab uldisest. 3) Mõõdamindud või kehtetult pärusäratud lastele annab preetor bonorum possessio contra tabulas, mis tagab neile pärandist selle osa saamise, mille nad saanuksid seadusjärgsel pärimisel. Sama õigus antakse ka kehtivalt pärijaks määratud lapsile, mitte aga kehtivalt pärusäratuile. 4) Bonorum possessio contra tabulas andmisega ei muutu testament terveni tühi-seks²⁰.

osa/

§ 2. Sundõigus enne Novell 115.

Sundosaõiguse areng rooma õiguses on saanud alguse tsentumviraalkohtu praksisest. Testamendi- ja seadusjärgsete pärijate

---

18. ib.

19. vt. ib. lk. 122.

20. Lähemalt vt. ib., lk. 123.

vaheliste tulide puhul tühistas kohus need testamendid, kus polnud määratud lähemaile sugulasile vähemalt osagi sellest, mis neile seaduse järgi oleks kuulunud testamendi mittetegevise korral. Seda osa nimetataksegi sundosaks. Nõuet, millega taotletakse sellise lähemaid sugulasi pärandist hoolimatult ilmajätva testamendi tühistamist, nimetatakse querela inofficiosi testamenti²¹.

Kohusõiguslikud isikud on alanejad ja ülenejad, hoolimata sugulusastmest, ja külgsugulasist vaid õed ja vennad, kuid seda tingimusel, et nad esiteks põlvnevad samast isast kui surnugi, ja teiseks, et neile on eelistatud ebaauväärset isikut²². Ainult täielik adoptsoon loob adoptiiv-perekonna suhtes sundosa õigustuse. Selle kõrval püsib aga sundosaõigustus edasi oma loodusliku perekonna suhtes. Sundpärimise õiguse eelduseks on aga see, et need isikud on tõesti lähemad seadusjärgsed pärijad.

Kuni Justinianuseni moodustas kohusosa $\frac{1}{4}$ seadusjärgsest pärandusosast. Justinianus suurendas selle $\frac{1}{3}$ -ni igal juhtumil, kui aga seadusjärgne pärandusosa on väiksem kui $\frac{1}{4}$ pärandusvarast, siis $\frac{1}{3}$ -ni²³.

---

21. ib. lk.124. Querela inofficiosi testamenti ulatuse kohta vt. Kipp, op.cit., lk.435.

22. Vrd. Kipp, op.cit., lk.435.

23. Windscheid, op.cit., lk.126.

Kohusosa võidakse sundosaõigustatule peale pärijaks määramise ka annakuna või surmapuhuse kinkena järele jätta. Sundosa sisse arvestatakse teatavail tingimusil ka andamid elavate vahel²⁴. Sundosa jätvad korraldused ei või olla soetud tingimustega ja ei või olla ajatatud, ega või olla koormatud mingisuguse kohustusega. Justinianus määras, et seesugune ajatamine, tingimus või kohustus loetakse tühiseks sundosa puudutavas ulatuses. Kohusosa piirava tingimuse tühistamise nõudega ei kaota pärija iseenesest veel sundosa ületavat pärandusosa, - kuid pärandaja võib seda sõnaselge korraldusega määrata ka teisiti. Justinianus on veel kaugemale läinud testamendi kehtivuse säilitamise kaitsmisel ja on määranud, et kui sundosa katteks on jäetud mingi asi, siis ei või pärija selle asja temalt äravõtmise korral esitada querela't, vaid võib nõuda selle asja asendamist. Samuti võidakse katmatu sundosa puhul nõuda vaid selle täiendamist (nn. *actio ad supplemam legitimam*)²⁵. Et vältida sundosa täitmise viivitamist, määras Justinianus, et alanejalt, kes viivitab, võidakse kohtuotsusega 1/3 võrra enam välja mõista.

Sundosast võidakse sundosa õigustatut ilma jätta ka ilma, et see kujutaks endast sundpärimise riket: 1) kui sundosaõigustatu oma käitumisega on pälvinud väljajätmise. Selle küsimuse sisuline kaalumine on jäetud kohtuliku suva otsustada²⁶.

---

24. Sundosa hulka arvatavate andamite kohta vt. Winscheid, op. cit., lk. 128 jj.

25. Vt. Kipp, op. cit., lk. 436.

26. Lähemalt vt. Windscheid, op. cit., lk. 132.

2) Kui see toimub heatahtliku sihiga ja heasoovlikult sundpärija huves. Samadel eeldustel on lubatav sundpärijale antud andami koormamine.

Ebaseaduspärase sundosast ilmajätmise tagajärgede käsitlemisel tuleb teha vahet selle vahel, kas sundpärijale on jäetud liiga vähe, või üldse mitte. Esimesel juhul on sundpärija õigustatud nõudma sundosa täiendamist. See nõue kannab isikliku laadi, on pärandatav, allub harilikule aegumisele ja on suunatud kinnitatud pärija vastu. Teisel juhul on ta aga õigustatud kohtuotsuse kaudu taotlema testamendi tühistamist ja saab siis juba kogu seadusjärgse osa²⁷. Ta peab tõendama oma õigust seadusjärgsele pärimisele ja enese ilmajätmist pälvimatult. Ka see vaidlushagi on suunatud määratud pärija vastu. Selle hagi puhul tehtud otsus on siduv ka kolmandaile isikuile. Hagi esitamiseks pole vajalik, et määratud pärija oleks pärandi juba vastu võtnud, - on ta aga seda teinud, siis on selle hagi loomulikult seoses ka pärandi välja andmise hagi. Kui pärandi valdajaks on sundosaõigustatu, siis on selle hagi ülesandeks pakkuda kaitset määratud pärija vastu²⁸. Selle hagi puhul on aga eeldatud, et ühe pärijaks määratu vastaspooleks on vaid üks sundpärija. Kui on: a) tegemist mitme määratud pärijaga, siis tuleb sundpärijal nende kõigi suhtes hagi võita.

---

27. Vrd. Kipp, op.cit., 435.

28. Vt. Windscheid, op.cit., lk.136 ja 137.

b) Kui on tegemist mitme sundosapärijaga, siis peab neist igauks eraldi oma sundosa hagama²⁹. Kui aga keegi, kes polegi sundosaõigustatu, on saavutanud testamendi tühistamise, siis võib tõeline sundosapärija sellele otsusele toetuda. c) Mitme määratud pärija ja sundosaõigustatu puhul peab iga sundosapärija hagama oma osa vastavalt igalt määratud pärijalt. On aga määratud pärija ühtlasi ka seadusjärgne pärija, siis võidakse hagi esitada vaid tema sundosa ületava pärandiosa kohta.

Testamendi vastu vaidlemise õigus, olgugi õigustatud, langeb ära³⁰: esiteks kui õigustatu sellest loobub, või kuidagi teisiti testamenti tunnustab, teiseks viieaastase aegumisega, kusjuures seda aegumist arvatakse pärimisõigustesse astumisest, ja kolmandaks - kui õigustatu sureb, tegemata selle nõude kehtivaks tunnustamiseks ettevalmistavaid toiminguid. Alanejaile läheb vaielusõigus üle ka ilma nende toiminguteta. Lõpuks olgu mainitud, et querela inofficiosi testamenti ei tule rakedamisele siis, kui sundpärija juba formaalse sundpärimisõiguse põhimõtete alusel pärandi saavutab.

Sundosa kahjustavate viimse tahteavaldusega tehtud korralduste vastu olev vastuvaidlusõigus on laiendatud ka elavate vaheliste andamite peale. Selle kohta kehtivad üldiselt querela inofficiosi testamenti põhimõtted³¹. See kas andam kahjustab

---

29. Vt. Windscheid, op.cit., lk.138 ja 139.

30. Vt. ib., lk.140 jj.

31. ib., lk. 143.

sundosa või ei, oleneb vara suuruselt andami ajal. On sundosa järele jäänud, siis pole mõõduandev ka hilisem vara vähenemine. Teiselt poolt lakkab aga kohusosa vastane andam seda olemast, kui sundpärija hilisema vara suurenemise tagajärjel sundosa saab. (Sama kehtib ka selle juhu kohta kui sundosa väheneb). Andami kohusvastaseks tunnustamiseks on küllalt tõsisasjast, et ta sundosa kahjustab. Vastuvaidlusõigus on suunatud andami võstja, mitte aga kolmanda valdaja vastu. Vastuvaidluse mõju ei haara kogu andamit, vaid tühistab selle kuni sundosa summa täitumiseni. Ka siin toimub vastuvaidlusõiguse minetamine põhjusil, mis selle kohta üldiselt kehtivad³². Olgu veel märgitud, et ka pärandaja ise võib, hilisema laste sünni korral, varem tehtud andamist nõuda tagasi laste sundosa moodustava summa.

§ 3. Sundosaõigus pärast Novell 115³³.

Novell 115. on jäetud puudutamata õdede-vendade sundpärimisõigus, kuid alanejate ja ülenejate suhtes on seda tabanud järgmised uued korraldused³⁴:

1. Alanejad ja ülenejad omavad õiguse nõuda mitte ainult sundosa järelejätmist, vaid ka pärijaks määramist³⁵;

---

32. Vt. Supra, lk. 13

33. Novell 115 on pärit 542 a.

34. Vt. Windscheid, op.cit.lk.146.

35. Vrd. Kipp, op.cit., lk. 436 "Sie haben jetzt Anspruch nicht nur auf den Pflichtteil, sondern auch auf Erbeinsetzung (auch neueres formelles Noterbrecht genannt), d.h. es muss ihnen wenigstens ein Teil des Pflichtteils im Wege der Erbeinsetzung zugewandt werden; der Rest kann auch auf anderem Wege, insbesondere durch Vermächtnis gegeben werden".

2. pärusärada või mööda minna võidakse üksnes põhjuse nimetamisel, milleks võivad olla vaid seaduses ettenähtud põhjused. Tekkiva vastuvaidluse korral peavad määratud pärijad tõendama selle põhjuse tõelikkust;

3. kui alanejad või ulenejad on pärusäratud või on neist mööda mindud, ilma et põhjust oleks nimetatud, või pole see põhjus seaduspärane või on tõendamatu, siis astuvad need määratud pärijate asemele³⁶. Muus osas jääb testamendisisu kehtivaks.

Juhuks kui alanejad või ulenejad on küll pärijaks määratud, kuid väiksemale summale, kui seda on nende sundosa, või nende sundosa on kahjustatud elavate vaheliste andamitega, on säilinud olemasoleva õiguse sätted.

Alamal käsitleme eelpool nimetatud kolme uut korraldust lähemalt.

Alanejaile ja ulenejaile kuuluva pärijaks määramise nõude riivamiseks ei osutu ainult pärandist ilmajätmine, vaid ka see, kui neile pole mõeldud pärijate loetelus. Pärijaks määramisel pole vajalik, et see peaks toimuma kogu sundosa ulatuses, kuna sundosa katmine võib toimuda ka teisel teel (näit. annakud). Kehtetu on ka sisutu pärijaksmääramine, näiteks pärandi täieliku jagamise korral - "ülejäägile". Pärijaks määramisele lisatud tingimused kutsutatakse. Substitutsioon ei kuulu pärijaks määramise juurde, kuna substitueeritu saabub seadusjärgse pärijana.

---

36. Vrd. Kipp, op.cit., lk.436 "... väljajäetu omab pärandi ab intestato;"

Alanejate ja ulenejate lõpulikuks kõrvaldamiseks pärimisest pole vaja sõnaselget pärusäramist, vaid on küllaldane, kui kõikidest asjaoludest ja pärandaja korraldustest selgub, et nimetatud kõrvaldamise põhjused on suunatud kindlaksmääratud isikuile. Tingimusi pärimisest väljajätmise korral on küllalt, kui see tingimus on täitunud enne pärandaja surma. Samuti piisab, kui pärimisest kõrvaldamise põhjused on muutunud tõeliseks enne pärandaja surma. Säilitab testament substitutsioonid, siis peab kõrvaldamine järgnema igast astmest³⁷. Heasoovliku pärusäramise lubatavus on ka novelliga kehtima jäetud. Nagu pärusäramise, nii ka sundosa kitsendamise põhjused peavad olema sõnaselgelt väljendatud.

Pärimisest kõrvaldamise põhjused on järgmised:

A. Põhjused, mille puhul ulenejad võivad jätta välja oma alanejad³⁸:

1. elukallale-kiippumine (Lebensnachstellung);
2. vägivald (Tätlichkeiten);
3. kunagine raske solvamine (Sonstige schwere Beleidigung);
- 4) kriminaalsüüdistus, välja arvatud maahärra ja riigi vastu toimunud kuritegudest tingitud. (Peinliche Anklage, ausser wegen Verbrechen gegen den Landesherrn und gegen den Staat);

---

37. Winscheid, op.cit., lk.149, 150.

38. ib., lk. 151, 152.

5. valedenuntsiatsioon, mille läbi ülenejale tunduv kahju on tekkinud (Falsche Denuntiation, durch welche dem Ascendenten ein bedeutender Nachteil erwachsen ist);
6. kõlvatus üleneja abielunaisega (Unzucht mit der Ehefrau des Ascendenten)³⁹;
7. testamendi tegemise takistamine (Verhinderung an der Errichtung eines Testamentes);
8. käendusest keeldumine vanglas viibivale ülenejale (Verweigerung der Bürgschaft für den im Gefängniss befindlichen Ascendenten); ometigi kehtib see vaid meessoost alanejate suhtes;
9. hoolitsematus vaimuhaiguse ajal (Vernachlässigung während einer Geisteskrankheit);
10. vangistusest väljaostmise teostamata jätmine (Versäumung des Loskaufs aus der Gefangenschaft), eeldades, et alaneja on ületanud kaheksateistkümnenda eluaasta;
11. ühendus mürgisegajatega ja isikutega, kes tegelevad nõidumisega, ja osavõtt nende tegevusest (Gemeinschaft mit Giftmischern und mit Personen, die sich mit Zaubererei abgeben, und Theilnahme an deren Treiben);
12. näitleja- ja mustkunstiku-elu elamine vastu üleneja tahet (Schauspieler- und Gauklerleben gegen den Willen des Ascendenten);

---

39. Novell nimetab siin ainult poega.

13. Tutre, poja- või tütre tütre ect. halb eluviis või abielu vastu uleneja tahet (Schlechter Lebenswandel der Tochter, Enkelin ect. oder Heirath wider den Willen des Ascendenten), siis ei tohi aga uleneja kuni tema 25 eluaastani tema abiellumiseks mingit hoolitsust osutanud olla.

B. Põhjused, mille puhul alanejad võivad kõrvaldada oma ulenejaid⁴⁰:

1. elukallale-kiippumine (Lebensnachstellung);
2. süüdistus surmaväärses kuriteos, välja arvatud riigi-ärändus (Anklage wegen eines todeswürdigen Verbrechens, ausser wegen Hochverraths);
3. kõlvatus alaneja abielunaisega (Unzucht mit der Ehefrau des Descendenten);
4. testamendi tegemise takistamine (Verhinderung an der Errichtung eines Testamentes);
5. vangistusest väljaostmine teostamata jätmine (Versäumung des Loskaufs aus der Gefangenschaft);
6. hoolitsematus vaimuhaiguse puhul (vernachlässigung in einer Geisteskrankheit);
7. mürgisegamine oma abielunaisele, et sellelt võtta elu või mõistust (Giftmischerei gegen den eigenen Ehegatten, um demselben das Leben oder den Verstand zu nehmen);

---

40. Windscheid, op.cit., lk.152, 153.

Peale eelpool loendatud põhjuste nimetab novell veel väärõpetust.

Kõrvaldamise põhjused kaotavad jõu kahjukannatanu=poolse andestamisega, toimugu see enne testamendi tegemist või järgnegu pärast seda.

Kui alanejad ja ulenejad on ebaseaduspäraselt pärimisest kõrvaldatud, siis tühistuvad novelli eeskirjade järgi testamendis leiduvad pärijaks määramised. Selle kehtetuse loomu kohta käivad vaieldused. Üks vaade peab seda tühisuseks (Nullitätssystem), teine vaieldavuseks querela inofficiosi testamenti põhimõtteil (Inofficiositätssystem), kolmas vaade eristab, et kõrvaldamise põhjuse mitteesitamise puhul on tegemist tühisusega, ebatõelise kõrvaldamispõhjuse puhul aga vaieldavusega. Tühisuse pooldajate keskel on aga lahkarvamusi tühisuse saabumise momendi ja sellele järgneva seadusjärgse pärimise ulatuse suhtes⁴¹. Neist süsteemidest esineb kõige vähem sega-süsteem. Nullitätsiteedi süsteem oma mitmekesisuses astenduses läheneb inofficiositeedi süsteemile. Arvamust, et seesugune üleminek toimuma peab, toetab kaalutlus, et Justinianus on võrrutanud pärijaks määramisest kõrvaldamise sundosast kõrvaldamisega⁴². Järjekult tuleb arvata, et Justinianus on Novell 115 tahtnud anda vaid ühe uue querela inofficiosi testamenti eeskirja, ja et selle õigus edasi kestab, niipalju kui seda pole sõnaselgelt kõrvaldatud. Kõrvaldatud aga on ta selles suhtes, et koos pärijaks määramistega ei

---

41. Vt. ib., lk. 153, 154.

42. ib., lk. 155.

lange ära ka testamendi muu sisu. Ometigi tuleb aga erand teha hageva sundpärija heaks olevate annakute suhtes, sest pole usutav, et Justinianus oleks kehtiva õiguse muutmisel mõtelnud kellegile teistele, kui võõrastele. On selge, et kui testament ei hääbu mitte sundpärija nõude tõttu, vaid teistel põhjustel, siis ei jää püsima annakud ja muud testamendi korraldused.

Üks kaugem ja väga vaieldav küsimus on „millises vahekorras on Novell 115 vana praeteritsiooniõigusega. Pole aga usutav, et vanem õigus edasi kehtiks ja et Justinianus oleks vaikides nõustunud sellega, et tema poolt kehtestatud pärusäramise sätete kõrval oleks kehtinud veel senise õiguse eeskirjad. On ju Novell 115-e pärusäramine hoopis teislaadne kui varemas õiguses. Üks on vaba suva järele tarvitatav pärandaja õigus, teine aga karistus, mida võidakse kohaldada vaid teatavail põhjusil⁴³.

Vaesele lesele ja alaealisele arrogeeritule kuuluv nõu, millist esimene omab abielumehe ja teine arrogeeriva isa pärandi suhtes, tuleb kohaldamisele mitte üksnes seadusjärgse pärimisjärgsuse suhtes, vaid ka seda nõuet mitteamvestava viimse tahteavalduse vastu; jättes siiski viimasel juhul oma loomu muutmata. Ta omab koormava jõu määratute suhtes samal viisil kui tavaliselt seadusjärgsete pärijate suhtes. Arrogeeritule, kui lapsele kuuluv õigus tühistada testamenti kehtetu väljajätmise korral, püsib selle nõude kõrval kitsendamatuult edasi. Selle nõude

---

43. ib., lk.158.

kahjustamiste puhul elavate-vaheliste andamitega võib lesk igal juhtumil tõsta vaidluse pärijate vastu, alaealine arrogeeritu aga pahatahtliku kitsendamise korral.

III peatükk. Sundosaõigus Saksa õiguses.

§ 1. Sundosaõiguse mõiste ja üldisi eeskirju.

Saksa ^{osa/}sundosaõiguse käsitlemisel on võetud aluseks saksa üldine õigus nii, nagu see on leidnud väljendamist BGB-s. Saksa Sundosaõiguses, BGB-s väljendatud kujul, on ühte sulanud rooma ja saksa õiguse põhimõtted. Esialgses saksa õiguses oli koos testamendiga ka sundosaõigus, nii nagu see kujunes rooma õiguses, tundmatu. Lapsed omasid siin vanemate pärandile üravõetamatu pärimisõiguse, milles aga juba hiliskeskajal tekkisid muuran-
gud surmapuhuste andamite läbi. Kui aga siis omaks võeti rooma õigus oma ekstreemse testeermisvabadusega, siis ühtlustati mõlemad süsteemid sel moel, et pärandajale jäi käsustamisõigus vaid teatava kindla pärandiosa üle, kuna ülejääv osa pidi jääma pärijaile. Saksa sundosa erineb põhiliselt rooma sundosaõigusest, sest selle all mõistetakse seda hūvist, mida alaneja võib nõuda, kui isa pole temale testamendis küllaldaselt mõelnud, või pole üldse testamenti tehtud. Viimast tuleb pidada rooma õiguse mõjaks. Seega on saksa sundosaõigus vaid nõudeõigus teatavale rahasummale, mis on sihitud pärandi kui sellise vastu ja mis ei puuduta pärimisjärgsust ning mille teostamine ei põhjusta testamendi tühistamist⁴⁴. Kuna BGB sunosaõigus on teatavate isikute õigus

44. Vrdl.Kipp.op.cit.,lk.9.- "Das BGB kennt kein formelles Not-

nõuda pärandaja surma korral kindlaks määratud osa tema varast, siis ei saa ka olla juttu sundosa kahjustamisest pärandaja poolt. Sundosaõigus pole seega suunatud pärandaja, vaid pärijate vastu.

Tuleb teha vahet sundosaõigustatuse ja sundosanõude vahel. Sundosaõigustatud on pärandaja alanejad, vanemad ja abikaasa⁴⁵. Seejuures on eelduseks, et nad oleksid lähemaiks seadusjärgseiks pärijaiks. See õigus langeb aga ära pärandist loobumise ja pärimisvõimetuse tõttu, või sundosast loobumise või pärandajapoolse sundosa kehtiva üravõtmise tagajärjel. Ka abikaasa, kelle süü tõttu ollakse õigustatud nõudma, abielulahutust, minetab sundosaõiguse. Sundosaõigustatus tagab pärijale poole tema seadusjärgse pärusosa väärtusest, mitte aga pärandiosa ennast. Sundosaõigustatuse üheks õiguslikuks järelduseks on sundosanõue, s.o. õigus nõuda sundosa, selle saamata jäänud osa või selle täiendamist⁴⁶. Arvestades eelnenut on sundosanõue seega rahaline nõue, mis tõusetub pärandaja surmaga. Sundosa nõuet ei saada ühekülgselt kõrvaldada ja ta on pärandatav ning ülekantav. Sundosanõue aegub kolme aasta jooksul, arvates ajast, kui sundosaõigustatu nõuab teateid pärandi avanemise ja teda huvitavate korralduste kohta, selle kõrval kulgeb aga ka kolmekümneaastane

---

erbrecht und kein Recht auf Erbeinsetzung, sondern nur einen obligatorischen Pflichtteilsanspruch auf den halben Wert des Intestaterbteils in Gelde (§§ 2303 ff.)."

45. Binder, op.cit., lk.66. Sama Kipp, op.cit., lk.437.

46. Binder, op.cit., lk.67.

47. Seadusandl korraldusi Eesti Vabariigi Seadusandl. See korraldus tagab, et sundosaõigustatu ei saa rahkua kui sundosa, kui ta ei tunnusta pärandiosal olevaid kitsendusi ja koormusi.

tähtaeg, olenemata sellest, kas õigustatu teadis pärandi avane-
misest või mitte. Sundosavõlg on pärandil lasuv kohustus, - ta
on tagapool pärandaja võlgasi ja pärandi valitsemisest tekkinud
kulusid, kuid eespool annakuid ja väljamakseid. Kui sundosaõigus-
tatu pole ise ka pärija, siis võib ta pärijalt nõuda teateid pä-
randi suuruse kohta ja vannet vara mittevarjamise kohta.

Sundosanõude esitamine on ka sel juhtumil võimalik, kui
sundosaõigustatule on pärandaja poolt määratud sundosa või see
on jäetud teisel viisil kaetuna, sellest hoolimata, et seesugu-
sel juhtumil ei saa olla juttu sundosa kahjustamisest. Kui sund-
osaõigustatule on kitsendusteta jäetud pool tema pärandiosast
või ka enam, siis on tal küll õigus sellest lahti ütelda, kuid
sellest ei tõusetu siis sundosanõude õigus. On aga jäetud järele
vähem, siis võidakse, olgu sellest lahtiõeldud või ei, nõuda sel-
le täiendamist kuni poole seadusjärgse pärandiosa väärtuseni
(BGB § 2305) nn. liskasundosa. Kui pärandiosa on jäetud kitsendus-
te ja koormustega, s.t. õigustatu on koormatud kas legaadi, mingi
kulutuse või jagamiskorraldusega, või kitsendatud järelpärija
või testetäituri nimetamisega, siis 1) pärimisosa on võrdne
sundosale - kitsendus ja koormus loetakse mittekirjutatuks (BGB
§ 2306); 2) pärandiosa on väiksem kui sundosa - kitsendus või
koormus loetakse kui mittekirjutatu ja õigustatul on õigus nõuda
sundosa täiendamist (BGB § 2305); 3) pärandiosa on suurem kui
sundosa⁴⁷ - sundosaõigustatu võib loobuda pärandiosast ja võib ab

59. 1b. 1k. 447.
47. Seesuguseid korraldusi tuntakse Cautela Socini nime all. See
korraldus tagab, et sundosaõigustatu ei saa rohkem kui sund-
osa, kui ta ei tunnusta pärandiosal olevaid kitsendusi ja
koormusi.

selle läbi nõude tervele sundosale, võib aga selle ka koos kitsenduste ja koormustega vastu võtta (BGB § 2306)⁴⁸.

Kui sundosaõigustatu on määratud järelpärijana, siis:

1) juhtumil, kui määrata võrdub sundosale, loetakse eelpärija määramine kehtetuks ja õigustatu ei oma sundosanõuet, sellest hoolimata, kas ta ütleb pärandiosast lahti või ei; 2) on see osa väiksem, siis omab ta igal juhtumil õiguse nõuda selle väärtuse vahet, kui võrd määratu on väiksem sundosast; 3) on aga määratu sundosast suurem, siis võib ta järelpärimise vastu võtta, sõi sellest loobudes nõuda sundosa.

On sundosaõigustatu määratud asepärijana, siis tuleb teda käsitada väljajäetuna ja ta omab sundosanõude. Saabub aga asepärijaks määramise tingimus, siis tuleb teda käsitada määratud pärijana⁴⁹. Eraldi on määratletud juhtum, kui sundosa on välja makstud enne tingimuse saabumist⁵⁰.

Kui sundosaõigustatule on antud annak, siis võib ta sellest loobuda ja nõuda sundosa, või mitteloobumise korral teostada sunnosa nõudeõigust vaid selle väärtuse ulatuses, kuipalju on andam väiksem sundosast. On ta loobunud kitsenduste ja koormustega varustatud pärusosast või seesugusest annakust, siis võib ta sellest lahtiütlemisest loobuda, kui selgub, et need kitsendused

48. Kipp, op.cit., lk.444,445.

49. Kipp, op.cit., lk.446.

50. ib., lk.447.

53. ib., lk.449, 450.

loobumise ajaks ära langevad, kuid lahtiütlemise ajal polnud see teata⁵¹.

On ka juhtumeid, kus sundosaõigustatule on määratud sundosa. Seda ei saaks vaadelda pärijaks määramisena⁵², kuid sundosaõigustatu omab vaid rahalise nõude sundosa summale. Seesuguse korraldusega võidakse näidata, et sundosaõigustatu ei saa midagi peale sundosa, s.o. teataval viisil pärandist ilmajätmine. Võib aga ka tähendada eelnenud sundosa äravõtu tagasivõttu, või olla pärimisvõimetuse põhjuse andestuse väljenduseks. Võib aga olla ka sundosale vastava rahasumma annak, mis ei allu sundosanõude kohta kehtivale aegumisele.

BGB järgi ei tarvitse pärandaja, kes on sundosaõigustatule määranud rohkem kui sundosa, olgugi koormuste ja kitsendustega, testamenti cautela socinit sisse viia, kuna BGB § 2306 ja 2307 järgi saavutatakse selle efekt niikuinii. Ta omab pärandaja andami suhtes vabastava iseloomu, kui sundosaõigustatu pörkab pärandaja tahte vastu. Sellega kindlustatakse sundosaõigustatule küll sundosa, kuid kui ta on andami võstnud, siis kaotab ta sundosanõude. Sama tingimus rakendatakse ka selle juhtumi kohta, kui sundosaõigustatu hiljem, pörgates vastu pärandaja tahet, kaotab andami, sest ta pole pärandist loobunud ja ei saa seda nüüd enam teha⁵³.

---

51. Vt. lähemalt ib., 448

52. Vrd. ib., 449 p.5.

53. ib., lk.449, 450.

§ 2. Sundosa arvutamine.

Et sundosa võrdub seadusjärgse pärusosa poolelel väärtusele, siis on sundosa arvutamiseks vaja esmajoones selgitada pärusosa suurus, milline langeks sundosaõigustatule tema seadusjärgse pärimise puhul. Selles küsimuses on saksa õiguses asunud seisukohale, et iga sundosaõigustatu sundosa tuleb eraldi kindlaks teha ja seadusjärgne pärusosa tuleb arvutada nii, nagu ta moodustuks abstraktselt seadusjärgse pärimise puhul⁵⁴. Sellejuures võetakse arvesse ka kõiki neid seadusjärgseid pärijaid, kes on pärimisjärgsusest kõrvaldatud kas pärandaja surmapuhuse korraldusega, pärandist lahtiütlemise või pärimisvõimetuse tõttu. Arvesse ei võeta aga neid, kes pärandist loobumise lepingu tõttu on pärimisjärjekorrast välja langenud.

Pärandi väärtuseks arvatakse tema väärtus pärandi avanemise ajal, s.o. pärandaja surma ajal, hilisemad suurenemised või vähenemised ei tule arvesse. Väärtuse all tuleb arvata vara ja esemete üldist väärtust, mitte nende kannangväärtust⁵⁵. Seejuures pole mõõduandev pärandaja poolt teostatud väärtuse hinnang. Määratakse kindlaks pärandi aktiiva ja passiva ja kohustuste summa arvatakse maha. Selle juures jäävad arvestamata õigustused ja kohustused, mis olenevad edasilukkavaist tingimustest ja

---

54. Binder, op.cit., lk.68.

55. Kipp, op.cit., lk. 438.

need vahekorrad tulevad korraldamisele tingimuse saabudes. Samuti tulevad hilisemale korraldamisele resolutiivse tingimusega seotud õigused ja kohused, kuna need tingimused loetakse esialgselt mitteolevaiks. Õigusvahekorrad, millised pärimise teel saadud õigustuste ja kohustuste tõttu tasenduvad, loetakse sundosaõigustatu suhtes mittekustunuiks. Eraldi on korraldatud talundite pärimisega seoses olevad küsimused, eriti nende väärtuse hindamise küsimus, kui talundi võtab üle üks pärijaist⁵⁶.

Pärandaja vanemate sundosa arvutamisel jääb arvestamata üleelanud abikaasale langev ennik, kuna seda käsitatakse legaadina. Abikaasa enese sundosa arvutamisel arvatakse aga ennikusse kuuluvate asjade väärtus pärandi väärtuse hulka.

Elavate-vaheliste andamite mõju sundosanõudele allub alljärgnevaile eeskirjadele⁵⁷.

Pärandaja poolt sundpärijaile tehtud elavatevaheliste andamite väärtus arvatakse pärandile juurde, kui õigustatu on selle saanud seesuguse tingimusega.

Alaneja sundosa tuleb, arvestades tasenduskohustust, arvutada järgmiselt: kui on tegemist mitme alanejaga ja ühele neist on pärandaja poolt antud andam, milline peaks seadusjärgse pärimise puhul viidama tasendusele, siis tuleb see andam tema tesotamise aegse väärtuse järgi pärandile juurde arvata. Alanejate pärandiosad arvutatakse tavalisel viisil. Seega on iga

---

55. Kipp, op.cit., lk.438.

56. ib., lk.439, 440.

57. Vt. ib., lk. 450 jj.

õigustatu sundosa pool tema seadusjärgse pärusosa väärtusest, kuid andami võstjale langevast pärusosast arvatakse maha andami väärtus ja saadud jäägi pool osutub tema sundosaks⁵⁸. Seejuures kaotab ta pool andami väärtusest⁵⁹. Kui aga alanejate kõrval esineb üleelanud abikaasa, siis eraldatakse kõigepealt pärandist abikaasale kuuluv 1/4 ja ülejäänud 3/4-le kuuluvad andamid juurdearvamisele ja siis jagamisele ülalesildatud viisil. Siin esildatud arvutamiskiis leiab rakendamist siis, kui andam on tasendamisele kuuluv kas seaduse jõul või pärandaja korralduse alusel, mis on tehtud andami tegemise ajal.

On võimalik, et pärandaja on tasendamisele kuuluva andami suhtes teinud korralduse, et see sundosale juurde arvatakse. Tasenduse korraldus võib samal ajal sundosale juurdearvamise korraldus olla. On Juurdearvamine määratud, siis tuleb seda arvutada nagu oleks tegemist tasendusele kuuluva andamiga, mille sundosale juurdearvamine pole korraldatud.

Tasendusele kuuluva andami puhul on teiste alanejate sundosa suurem kui arvutatuna puhtast pärandist. Seepärast võib ka sundosaõigustatu, kuigi ta pärijana puhtast pärandist sundosa saanud on, nõuda kaaspärijailt andamist tingitud sundosa suurenemist. Pärandaja võib tasendusele kuuluvuse, kui see oleneb tema soovast, määrata või sellest vabastada, - kuulub andam aga tasendusele seaduse jõul, siis ei saa pärandaja seda vabastada sund-

---

58. Vrd. Binder, op.cit., lk.69.

59. Vt. Kipp, op.cit., 451. Näide: Pärand on 6000 ja pärijaiks on kaks poega: A ja B. Neist on B saanud tasendamisele kuuluva andami 1000 suuruses. Sellekohaselt A sundosa on: $(6000 + 1000) : 2 = 1750$; B sundosa aga on: $(\frac{6000 + 1000}{2} - 1000) : 2 = 1250$. Sundosade väärtuse vahe on vaid 500, seega pool andamit.

osa arvutamisel arvessevõtmise kohustusest.

§ 3. Erilisi eeskirju vanemate ja kaugemate alanejate
sundosaga kohta.

Vanemate ja kaugemate alanejate sundosaga seoses tuleb märkida seda, et sundosaõigus üldiselt eeldab, et keegi on surmapuhuse korraldusega pärimisjärjekorrast välja jäetud. Sellega seoses tekib küsimus, kuivõrra peab sundosanõude esitaja kuuluma lähemate seadusjärgsete pärijate hulka. Abikaasa suhtes on küsimus lahendatud sellega, et ta on vanemate ja alanejate kõrval seadusjärgsesse pärimisjärjestusse kutsutud. Vanemaid aga võidakse alanejate tõttu ja kaugemaid alanejaid lähemate tõttu seadusjärgsest pärimisjärjestusest välja jätta. Pärandaja vanemad ja kaugemad alanejad ei ole sundosaõigustatud niivõrra, kui see alaneja, kes neid seaduslikust pärimisjärjekorrast välja jätaks, ise sundosa nõuda võib. Seega on põhimõtteks, et samale kändkonnale (tüvile) ei langeks kahte osa ja sundosa kõrval mitte andamit.

Sellest järeldub, et järglased, olgu nad siis kaugemad alanejad või vanemad, ei oma sundosanõuet, kui eelkäija on surmapuhuse korraldusega pärimisjärjekorrast välja jäetud, või ta on loobunud temale jäetust ja omab seetõttu sundosanõude. Samuti ka siis, kui ta on vastu võtnud sundosa mittekatva annaku, või on jäetu vastu võtnud tingimusega, et minetab sundosanõude, või ta on sundosast loobunud, kuid säilitanud endale seadusjärgse pärimisõiguse.

Järglased omavad aga sundosanõude siis, kui eelkäija on loobunud pärandist ja sundosanõudest, või ta on seaduspäraselt

välja jäetud, või tunnustatud pärimisvõimetuks.

On aga ka võimalik, et eelkäija äralangemise tõttu kaugemad alanejad võivad astuda asemele asepärijaina või aselegaatidena. Samuti on võimalik, et järeltulija omab sundosanõude osaliselt. Pärija loobumise tõttu ei oma aga ka tema alanejad sundosaõigust.

Vanemad omavad sundosaõiguse alles siis, kui alanejad on täielikult ära langenud.

§ 4. Sundosakoormuse kandajad.

Nagu eelpool märgitud, on sundosanõue rahaline nõue ja seetõttu suunatud ka pärusvara vastu. Sellekohaselt on sundosanõue pärusvara kohustus, mille eesmiseks kandjaks on pärija. Ainult neil puhkudel, mil sundosanõude tõttu kuõtutatakse surmapuhuse korraldusega püstitatud kitsendus või koormus, vastutab see, kelle kasuks see kitsendus tehtud on. Pärija pole aga sundosanõude ees vastutav enne, kui ta on pärandi vastu võtnud. Selleni on aga võimalik sundosanõuet esitada pärusvara hooldaja või testamenditõituri vastu. Kuna sundosanõue võib tulla täitmisele vaid pärusvara puhtast väärtusest, siis seisab sundosanõue tagapool pärandajast järelejäänud või pärusvara valitsemisest tõusetunud kohustus⁶⁰.

Põhimõtteliselt tabab seega sundosanõudele vastav sundosakoormus pärijaid. On meil tegemist mitme pärijaga, siis vastuta-

---

60. Binder, op.cit. lk.70

vad need nagu ühisvõlgnikud ja omavahelistes vahekordades kannavad kaaspärijad sundosakoormust vastavalt oma pärusosa suurusle. On aga vastutavaks määratud vaid üks pärija, siis võib see nõuda, et ta vastutab vaid selle ulatuses, mis talle pärandi jagamisel osaks langes. Sundosaõigustatud pärijat saab teiste sundosaõigustatute nõuete suhtes teha vastutavaks vaid selle piirini, et ta oma sundosa vabaks jääb. Sundosanõuet võidakse õigustatu poolt esitada iga pärija vastu kas kogu summa peale või pro rata vastavalt tema pärusosale.

Üldiselt on küll pärijad sundosa suhtes vastutavad, kuid kui neile on peale pandud annakud ja maksud, siis omavad nad legutaari ja maksevõstja suhtes vähendamise vaide seevõrra, et tema oma sundosa vabaks jääks; sellekohaselt sundosakoormus kantakse tema ja annaku- ning maksevõstja poolt proportsionaalselt nende hüviste väärtusele⁶¹. Pärandaja võib aga ka teisiti korraldada. On aga legataar ise ka sundosaõigustatu, siis peab tema sundosa vabaks jääma.

Juhtumil kui sundosaõigustatu ütleb lahti pärusosast või temale määratud annakust, siis kannavad selle tagajärjel tekkinud sundosakoormust oma eemuse ulatuses eeskätt need, kellele see lahtiütlemise läbi vabanenud pärusosa või annak kasuks tuleb. Sellest tekkinud vahekorra üksikasjalisi määratlusi käsitleb Kipp⁶². Eeltoodust järeldub, et pärijate sundosaõigus on eespool

---

61. Kipp, op.cit., lk.458. Vrd.Binder, op.cit.lk.71

62. Vt.Kipp, op.cit.lk.460 jj.

teiste sundosaõigustest.

§ 5. Sundosa täiendamine kingete tõttu.

Juba rooma õiguses leiti, et sundosaõigustatu oleks kaitsetu, kui pärandaja elavate-vahelised korraldused oleksid piiratud. Seega muutuks sundosaõigustatu nõue tegelikult sisutuks. Sellepärast anti keisri seadusandluses querela inofficiosi donationis ja dotis vormis sundosaõigustatule kaitset scesuguste kingete ja korralduste vastu, mis kahjustasid sundosa. Seejuures on kaheldav, ka querela eelduseks oli pärandaja tahtlus kahjustada sundosa. Austria õiguses see oleneb sellest, kas alanejad on kinkimise ajaks esile kerkinud ja kas kink ületab poole varandusest.

Saksa õigus annab sundosaõigustatu õiguse nõuda sundosa täiendamist eeldusel, et kink on tehtud kolmandale isikule ja et selle sammamine on toimunud pärandiavanemisele eelnenud kümne aasta jooksul. Abikaasade-vaheliste kingete puhul arvatakse tähtaega alles abielu katkemisest. Tuleb arvata, et ka sihtasutisele ja perekonnafideikomissidele tehtud sammed tuleb juurde arvata.

Antud eeldusil võib sundosaõigustatu nõuda sundosatäiendamist järgneva arvestuse kohaselt. Kasustatav asi arvatakse pärandile juurde kinke soorituse aegse väärtuse järgi, kuna teised esemed pärandi avanemise aegse väärtusega, kui kinke soorituse aegne väärtus polnud väiksem. Sundosa arvutatakse saadud summast ja nii saadud sundosast arvatakse maha puhtast pärandist arvutatud sundosa. Vahe summa osutub sundosa täienduseks. Kui aga

pärand koos kinkega osutub väiksemaks pärandivõlgadest, siis pole sundosanõuet.

Sundosa täiendus allub üldiselt samale eekirjale kui sundosa üldse. Täiendust võib aga nõuda ka siis, kui sundosaõigustatud pole pärandist ilma jäetud. Siis võib ta nõuda vaid niipalju, kui võrd pärusosa ei vasta täiendatud sundosale.

Nagu sundosa, nii tuleb ka täiendust nõuda eeskätt pärijalt. On see ka ise sundosaõigustatu, siis kindlustatakse talle koos tema sundosaga ka temale langev täiendus.

Niivõrra kui pärija pole täiendamiseks kohustatud, võib sundosaõigustatu end sundosa täienduse tõttu kinkesajaks pidada⁶³. Mitme kinkesaja puhul vastutab eeskätt viimane kinkesaja.

Kui sundosaõigustatu on ainupärija, siis võib ta kinkesajalt nõuda täiendussummat vaid seevõrra, kui võrd pärandi väärtus ei vasta täiendatud sundosale.

On sundosaõigustatu ise pärandajalt kingi saanud, siis arvatakse see samuti pärandile juurde nagu kink kolmandale isikule, ja arvatakse peale selle sundosaõigustatu täienduse hulka. Puhtast pärandist arvutatud sundosa väärtusest ei arvata kinkesummat maha, olgu siis, et pärandaja on selle nii määranud andami juures tehtud korraldusega. Kui sundosaõigustatu on alaneja, siis ei arvata tema täiendusele juurde mitte ainult see kink, mille ta ise on pärandajalt saanud, vaid ka see kink, mille pärandaja on andnud temale eelnenud alanejale, s.o. sellele, kelle asemele

---

63. V.lähemalt Kipp, op.cit., lk.465, 466.

sundosaõigustatu astus alanejaks.

Kui andam on antud abielulisest ühisvarast või mingist muust varauhisusest, siis kehtib see põhimõtteliselt mõlema abikaasa poolt pooliti tehtuna. On see aga tehtud ühe poole alanejale või ka ulenejale, või on abikaasa kohustatud selle eest maksma varauhisusele, siis kehtib andam vaid selle abikaasa poolt tehtuna.

Pärijate vastu suunatud täiendamise nõue on allutatud samadele põhimõtetele, millistele sundosanõue üldse. Seevastu aegub aga kinkesaaajate vastu esitatav nõue 3-aastase aegumistähtaja jooksul, arvates pärandi avanemisest.

§ 6. Sundosa äravõtmine ja heatahtlikud kitsendused.

I. Vanem saksa õigus ei tundnud mingisugust lapse pärimisõiguse kahjustamist ega sundosa äravõtmist vanemate korralduse tagajärjel. Rooma õiguse sissetungiga tunnustati aga vanemate õigust raskete eksimuste tõttu oma lapsi pärimisest välja jätta. Peale selle lubati vanemal piirata oma laste õigusi sundosa poole väärtuse võrra juhtumil, kui need abiellusid nende nõusolekuta. Sundosa piiramist korraldavad põhimõtted rajanevad oluliselt rooma õigusele. Samuti on rooma õigusest üldiselt üle võetud pärimisest väljajätmise põhjused. Ometigi ei räägi BGB pärimisest väljajätmisest, kuna ta ei tunne sundosaõigust kui sundpärimisõigust, vaid tarvitab selles mõttes väljendust - sundosa äravõtmine⁶⁴.

64. Vt. Binder, op.cit., lk.71, 72.

Sundosa äravõtmise põhjused esildab Kipp järgmistena⁶⁵.

1. Alanejailt sundosa äravõtmise põhjused on: a) kui alaneja püüab võtta pärandaja, tema abikaasa või pärandaja mõne teise alaneja elu; b) kui alaneja on tarvitanud vägivalda pärandaja või tema abikaasa isiku kallal, - viimasel juhtumil eeldatakse, et alaneja põlveneks sellest abikaasast; c) kui alaneja on pärandaja või tema abikaasa vastu suudi kuriteos või tahtlikus raskest süüteo, seda ka siis, kui alaneja ei põlvne sellest abikaasast; d) kui alaneja pahatahtlikult rikub temal pärandaja suhtes lasuvat alimentimise kohustust; e) kui alaneja elab vastu pärandaja tahet antut või kõlblusvastast elu.

2. Ulenejailt võidakse sundosa võtta ulaltoodud pp.a,c ja d all esitatud põhjusil.

3. Abikaasalt võidakse sund^{osa/}õiguse võtta, kui ta on suudi abielulahutamise nõuet põhjustavas eksimuses. Sundosa äravõtmise õigus on sõltumatu abielulahutus-hagi esitamise tähtaegadest.

Sundosa äravõtmise õigus kustub andestamisega. Andestamine võib olla ka kaudne ja see ei kehti mitte ainult tulevaste sundosa piiravate korralduste kohta, vaid ka möödunute suhtes. Äravõtmine autu või kõlblusvastase eluviisi tõttu on kehtetu, kui alaneja pärandi avanemise ajaks on kestvalt loobunud autust või kõlblusvastasest elust.

Sundosa äravõtmine võib toimuda vaid viimase tahteavaldusena tehtud korraldusega. Äravõtmise põhjus peab korralduses

---

65. Kipp, op.cit., lk. 468, 469. Vrd.supra, lk.16,17,18.

nimetatud olema ja see peab olelema korralduse tegemise ajal. Tingimusi äravõtmine tulevikuks pole lubatav. Vaidluse korral lasub onus probandi äravõtmise põhjuste tõelisuse suhtes sellel, kas sellest äravõtmisest kasu saab. Väidab sundosaõigustatu äravõtmise põhjuste kehtetuse või andestuse olemasolu, siis peab tema seda tõendama.

II. Vastavalt rooma õiguses kehtinud pärusäramisele hea kavatsusega - *exhereditio bona mente* - tunneb ka saksa õigus sundosa äravõttu hea sihiga. Seesuguse korralduse eesmärgiks on vältida varanduse hävimist alaneja kättes, kuid nende korralduste juures peab talle kindlustatama äraelamine. Kitsendusi võidakse püstitada ainult viimase tahteavaldusega ja seda võidakse kehtestada vaid alaneja suhtes, kui ilmneb pillavus. Sundosaõigustatut tahavad kitsendused võivad olla järgmised:

- a) alaneja seadusjärgsed pärijad võidakse tema surma ajaks järelpärijaina sisse võtta; b) samuti võidakse neid kutsuda järellegataarideks; c) eelmisel juhtudel peab aga pärandaja jätma seadusjärgse pärusosa muutmatuks, ta ei või sundosa seaduslikast pärijaist kedagi tagapoole jätta; d) pärandaja võib alaneja eluajaks pärusosa haldamise anda testamenditüürile, sel juhutul on aga alanejal õigus aastase puhaskasu peale.

Sundosaõigustatut tahavate kitsenduste põhjused peavad olema esitatud kitsendava korralduse juures ja need põhjused peavad sellel ajal olemas olema. Kuna on tegemist *bona mente* korraldusega, siis ei oma selle korralduse suhtes kehtetuks tunustavat mõju pärandaja eelnenud või järgnenud andestamine. Mõjutsuks võib see osutada vaid siis, kui pärandi avanemise ajaks alaneja juba kestvalt oli loobunud pillavast eluviisist või ei

ole enam korraldust põhjustanud võlgumist.

Kui korralduses kitsendust tingivat põhjust pole näidatud, see ei kehti, või pole see tõendatav, siis on korraldus mõjutu juhtumil, kui sundosaõigustatule pole jäetud rohkem kui sundosa. Kui talle on aga jäetud rohkem kui sundosa, siis kehtivad samad eeskirja nagu iga teise kitsenduse või koormuse puhul - ta võib talle jäetu koos kitsendustega vastu võtta või sellest lahti ütelda.

IV peatükk. Sundosaõigus Šveitsi õiguses.

§ 1. Sundosa mõiste. Õigustatud isikud.

Šveitsi õigus määrab, et pärandaja, kellel jäävad järele tema lähemate pärijatena alanejad, vanemad või õed-vennad või abikaasa, on õigustatud oma vara kohta tegema surmapuhuseid korraldusi kuni eelnimetatute sundosani. Kellel ei jää aga järele eelnimetatud pärijaid, võib teha surmapuhuseid korraldusi kogu oma vara kohta (Art.470). Sellekohaselt saame pärandaja õiguste suhtes oma varale kaks mõistet käsustatavosa ja sundosa. Käsustatava osa suhtes võib pärandaja teha korraldusi niivõrra, kui seda ei piira teised seaduslikud eeskirjad. Sundosa suhtes puudub tal aga korralduste tegemise õigus. Seda ei või pärandaja piirata mingisuguste koormuste ega tingimustega, - siia kuuluvad ka tehingud elavate vahel, nagu kinked, andamid jne. Ainukese kitsendusena tuleb arvesse üleelanud abiijaasa poolt valitud vilikasustus (Art.473). Pärijaile varutud murdosa piires on pärandajal õigus anda teatavaid jagamiseeskirju.

Pärimisõiguslike isikute arvestamisel on šveitsi õigus

võtnud omaks parenteel-süsteemi. Sundosaõigustatuile langeb pärand osaks vaid seevõrra, kui nad on kutsutud seadusjärgsele pärimisele, s.t. kui võrra nad pole välja surutud nende eelneja-te poolt, pole pärandist või sundosast lahti ütelnud ega pole pärimisvõimetud.⁶⁶

Sundosaõigustatud pärijaile langeva sundosa moodustab⁶⁷:

1. Jgale järeltulijale $\frac{3}{4}$ tema seadusjärgsest pärusosast. Seejuures pole oluline järeltulijate arv.

2. Jsale ja emale kummalegi $\frac{1}{2}$ nende seadusjärgsest pärusosast. Kui mõlemad vanemad elavad, moodustab korraldatav murdososa poole pärandist; kui üks neist järeltulijateta surnud on, siis samapalju. Ka siin figureerib üleelanud abikaasa vilikasustusõigus. Jsa- või emapoolne pärandist lahtiütlemine avaldab korraldatavale murdosale mõju seevõrra, kui lahtiütelnud järeltulijad tema asemele astuvad. Kui isa ütleb lahti, siis võivad tema lapsed nõuda vaid $\frac{1}{2}$ sellest, mis nende isale osaks oleks langenud. Lahtiütelnud lapselapsed ei oma sundosanõuet.

3. Õdedele-vendadele igatühele $\frac{1}{4}$ seadusjärgsest pärandinõudest. Õdede-vendade arv pole oluline, samuti see, kas konkureerivad täis- või poolsugulased. Nende konkureerimisel ja mõlemate vanemate eelsuremise puhul on poolsugulaste osa väiksem. Õdede-vendade eelsuremisel pole nende järeltulijate sundosanõudlus kaitstud.

---

66. V. M. Gmür, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Band III, Das Erbrecht, Bern 1913, lk. 125.

67. ib., lk. 126 jj.

4. Abikaasa suhtes tuleb teha vahet selles, kas ta konkureerib teiste seaduslikekude pärijatega või on ta seadusjärgne ainupärija, s.o, siis kui pole tegemist kolme esimese põlvkonna sugulastega. Esimesel juhul omab abikaasa sundosakaitse tervele nõudele (s.o. poolele seadusjärgsele pärusosale), teisel juhul poolele. Seega võib korraldusele alluda esimesel juhul abikaasa vilikasustamisnõue, niivõrra kui sellega ei kahjustata kaaspärijate sundosa; teisel juhul võib käsustada poolt vara. Seejuures ei tule arvesse pärimisvõimetud sugulased ega ka need, kes on pärandist loobunud. Arvesse tulevad aga pärimisest ilma või väljajäetud mittesundosaõigustatud pärijad ja ka lahtitunud. Abikaasa konkureerimisel teiste seadusjärgsete pärijatega arvutatakse käsutatava osa suurus vastavalt kategooriale, kuhu need kaaspärijad kuuluvad. Gmür analüüsib seda küsimust lähemalt⁶⁸.

ZGB võtab aluseks pärandaja korraldustele alluva osa ja vastavalt sellele ei fikseerita mitte ühele või teisele sundpärijale kuuluv sundosa, vaid sel puhul pärandaja korraldustele alluv pärusvara osa. Selle kohta alljärgnev tabel⁶⁹.

---

68. Vt. ib., lk.129 jj.

69. ib., lk.131.

Järeljäänud pärijad.

Käsustatav osa.

Järeltulijad	1/4
Abikaasa ja järeltulijad	3/16
Mõlemad vanemad või üks vanem üksipärijana	1/2
Abikaasa ja mõlemad vanemad	3/8
Abikaasa, üks vanem ja õed-vennad	15/32
Üks vanem ja õed-vennad	5/8
Õed-vennad üksi	3/4
Abikaasa üksinda	1/2
Vend või õde ja ühe eelsurnud õe-venna järeltulijad	7/8
Kaks õde-venda ja ühe eelsurnu järeltulijad	5/6
Üks vanem, üks vend ja ühe eelsurnud õe-venna järeltulijad	11/16
" " kaks õde-venda ja ühe eelsurnu järeltulijad	2/3
Abikaasa, üks vanem, kaks õde-venda ja ühe eelsurnu järeltulijad	1/2.

Seega võime sundosa all mõista seadusjärgset pärandiosa, mis langeb ühele pärijale pärandaja surma momendil aluste järgi, mis kehtivad käsustava murdosa arvutamiseks.

Sundosaõigustatu kaitseks on, vastavalt kahjustuste iseloomule, järgmised viisid: kui sundosa on tagatud kitsenduste või koormustega, siis vähendamishagi või vaided; samad kaitsevahendid või kehtetusehagi omab sundosaõigustatu sõnaselge pärimisest välja jätmise korral.

ZGB-ga on antud kantonitele võimalus panna kehtima teataval alal uldisest õigusest erinevaid korraldusi. Nimelt on kantonei-

le antud õigus tühjata üldõigusega õdedele-vendadele tagatud sundosanõude nende seadusjärgse pärusosa 1/4-le, - või siis jälle laiendada seda õigust ka nende järeltulijaile (Art.472). Sellest ei tule aga välja lugeda, nagu oleks kantonitele antud laialdased võimalused partikulaarse õiguse loomiseks. Siin on ikkagi tegemist väga kitsalt piiritletud alaga ja kantonaalsete erikorralduste piirkond määratakse liidu õiguse poolt.

§ 2. Käsustatava mürdosa arvutamine.

Jäädes truuks põhivaatele lähtub ZGB käsustatavast osast, mitte aga sundosanõude mürdosast. Ta ei määra eeskätt seda, kuidas arvutada igale pärijale varutud sundosa, vaid kuidas arvutatakse pärandaja korraldusele allutatud osa. Käsustatava osa kindlaks tegemisega selgub iseenesest pärandi seotud osa ja sellest igale sundpärijale reserveeritud osa.

Käsustatava osa arvutamisel tuleb pärandisse kuuluvad varaväärtused selgitada, välistada ja hinnata.

Pärandisumma selgitamisel tuleb eeskätt teostada pärandaja vara eraldamine muist varadest, milledega ta võib seotud olla. Selle järele tuleb pärandi aktiva hulka arvata kõik need hüvised, missugused lähevad üle pärijaile või meelespeetuile, kuna käsustatava osa selgitamisel on mõõduandev varanduse seis pärandaja surma ajal. Siia hulka ei arvata ainult pärandaja surmapuhuste korraldustega üleminevad varad, vaid ka varad, mis on eraldatud elavate-vaheliste korraldustega, kuid mis alluvad ühtlustuskohustusele. Nii kuuluvad inventari hulka arvamisele kõik need varaväärtused, mis üldse pärandatavad on ja millistel

on majanduslik väärtus.

Pärandi hulka kuuluvate väärtuste hindamisel kuuluvad hindamisele niihästi pärandajale kuuluvad kui ka pärijail olevad, kuid tasendusele kuuluvad esemed, mille juures tuleb võtta aluseks nende väärtus pärandaja surma ajal.

Käsustatava murdosa kindlaksmääramiseks teostatavat hindamist ei tule üra segada pärandi jaotamiseks mõõduandva hindamisega. Neil on oluline vahe, nii näiteks esimese puhul oluline väärtus pärandi avanemise ajal, teisel puhul aga pärandi jagamise ajal.

Objektide hindamisel arvestatakse nende käibe väärtustega ja arvesse tuleb väärtus, mis oli surmapäeval, - hilisemad suurenemised või vähenemised ei tule arvesse.

Kuna käsustatav murdosa arvutatakse varanduse puhasväärtusest, siis kuulub pärandaja aktivast tema passiva mahaarvamisele. Selle hulgas ei arvata maha mitte ainult pärandaja võlgu, mis on tekkinud tema kohustustest eluajal, vaid ka kulutused, mis on seoses pärandaja matustega, pärandi pitseerimisega, inventuuri tegemisega ja viimaks ka perekondlaste nõue ühe kuu elatise peale (Art.474).

§ 3. Andamid elavate vahel.

Sundosa kaitse on vaid siis mõjuv, kui sundpärijad on kindlustatud selle vastu, et pärandaja ei või eluaegsete korraldustega, kas pärijaille või kolmandaile isikuile, teha andmeid määrani, millega kahjustatakse sundosaõigustatu õigusi. Seesuguse võimaluse vältimiseks määrab ZGB (Art. 475), et andamid arvutatakse pärandile juurde vähendushagile allutatud piiri-

ni. Eeskätt vastutab hilisem andam. Tuleb fingeerida, nagu poleks need väärtused pärandaja varandusest kunagi lahutatud olnud. Juurdearvamisele kuuluvad ainult andamid, mis alluvad vähendushagile ja kui need kuuluvad andamite liiki, millede suhtes üldse võib nõuda vähendamist. Seejuures pole oluline, kas andam juba ette kandis vähendamiskohuslikku iseloomu või ta kuulus sinna pärandaja tahte kohaselt.

Andamid võivad tulla vähendamisele vaid summa võrra, millevõrra võidakse seaduslikult nõuda nende vähendamist. Heauskliku vastuvõtja suhtes arvestatakse vaid rikastumist pärandi-avanemise silmapilgul.

Ei tohi unustada vahet, mis on vähendamise ja ühtlustamise vahel. Ühtlustamise puhul kohustatakse pärijat eelvastuvõtu korras saadud andamit kogu ulatuses lisama pärandimassi kõigile pärijaile võrdse jaotamise otstarbel, toimugu see juurdearvamine siis arvutuslikult või faktiliselt. Vähendamisel on aga andami võstja kohustatud sundpärijale taastama andami, niivõrra kui see on vajalik kahjustatud sundosa restitutsiooniks. Ühtlustamiskohustus võib seega tabada vaid pärijat ja kehtib ainult kaaspärija suhtes. Vähendamiskohustus võib aga koormata samahästi mõnda kolmandat isikut kui kaaspärijat ja kehtib ainult sundosaõigustatud pärijate suhtes. Vähendamiskohustus seob kohustatud tagasiandmise kohustusega rahas. Ühtlustamisel seevastu omab kohustatu valikuvõimaluse, kas ta tahab lisada pärandimassi eelvastuvõtu natuuras või lasta selle väärtuse juurde arvata oma osale.

Ühtlustamine ja vähendamine jäävad kõrvale vaid seevõrra, kui võrra üks neist teise välja tõrjub. Nad võivad aga ka koos

esineda eeldusel, et ühe ja sama pärimisjuhtumi puhul on tegemist uhtlustamiskohuslikkude andamite kõrval ka vähendamiskohuslikkudega. Vähendamisele tulev andam arvatakse juurde käsustatavale murdosale ja ta koormab seega pärandajat. Uhtlustamiskohuslik andam arvatakse aga juurde pärija sundosale, nii et ta on õigustatud nõudma selle võrra vähem. Vähendamiskohustusest ei pääse kohustatu mingil juhul, kui vaid selle andamiga on kahjustatud sundosa. Uhtlustamise kohustusest saab aga kaaspärija hoiduda sellega, et ta loobub pärandist. Siis allub ta aga sundosa kahjustamise ulatuses vähendamiskohustusele.

§ 4. Pärimisest väljajätmine.

Pärimisest väljajätmise kohta pole kindlat vormi ette kirjutatud. On vaid määratud, et pärandaja võib surmapuhuse korraldusega pärija sundosast ilma jätta: 1) kui pärija on pärandaja või sellega lähedalt seotud isiku vastu raske kuriteo korda saatnud, 2) kui ta on raskesti rikkunud temal pärandaja või selle omakse suhtes lasuvat perekonnaõiguslikku kohustust (Art. 477).

Pärusäratu ei saa osa pärandist ega või ka vähenduskaebust esitada. Pärusäratu osa kui pärandaja pole seda teisiti korraldanud, langeb pärandaja seadusjärgseile pärijaile, nii nagu poleks pärusäratu pärimisjuhtu üle elanud. Pärusäratu järeltulijad omavad sundosaõiguse, nii nagu poleks pärusäratu elanud üle pärimisjuhtu (Art. 478).

Jlmneb pärandaja järeltulija suhtes võlgumine, siis võib pärandaja temalt võtta poole tema sundosast, kui ta määrab selle järeltulija olevate või hiljem sündivaile lapsile.

Seesugune pärusäramine langeb aga pärusäratu nõudel ära, kui võlgumist ei ole enam pärandi avanemise ajal, või nende kogusumma ei ületa 1/4 pärusosast (Art.480).

Nii nagu pole pärusäramiseks kindlat vormi ette kirjutatud, nii pole ka vajalik, et see oleks sõnaselgelt väljendatud, on küllalt, kui vastav tahe selgesti ilmneb. Küll on aga nõutav, et pärusäramise põhjus oleks korraldises nimetatud ja et see põhjus oleks tõeline. Ka peab nimetatud põhjus olema kirjeldatud seevõrra täpselt, et arvatav põhjus oleks selgesti tuntav ja kohtuniku poolt kontrollitav.

Pärusäramise korraldus, millel on materiaalseid või formaalseid puuduseid, pole iseenesest tühine, kuid teda võidakse kohtuniku poolt kehtetuks tunnistada väljajäetu nõudel. Seejuures on pärusäratul kaks teed - kehtetuse - ja vähendushagi.

Pärusäratu võib kehtetusehagi esitada kas kogu testamendi või pärimislepingu vastu või ainult spetsiaalse pärimisest väljajätmise korralduse vastu. Nii võidakse hagi esitada pärandaja korraldamisvõimetuse pärast, eksituste tõttu pärusäramise põhjustes ja surmapuhuste korralduste kohta kehtivate eeskirjade tähelepanemata jätmise pärast. Tagajärjeka kehtetusehagi järel duseks on täielik pärusärava korralduse tühistumine, nii et väljajäetu ei saa mitte ainult sundosa, vaid kogu seadusjärgse pärandinõude kitsendusteta. Vähendushagi, millega pärusäratu taotleb korralduse piiramist või kitsendamist kuni tema sundosa vabastava piirini, võib pärusäratu esitada siis, kui pärandaja poolt tehtud vead pole nii suured ega tema vaided nii tugevad, et need muudaksid kehtetuks pärandaja korraldused. Sundosa ületava pärusosa suhtes jäävad aga kitsendused püsima.

Pärusäratu poolt esitatud vaide korral lasub onus probandi pärusäramise põhjuste tõelisuse suhtes neil, kes sellest korraldusest kasu saavad. Nemaä peavad tõendama, et nimetatud põhjus tõesti esineb. Küsimuse sisuline hindamine kuulub kohtu pädevusse.

V.peatükk. Sundosaõigus prantsuse õiguses.

§ 1. Mõiste ja õigustatud isikud.

Võrreldes prantsuse õiguses esinevat sundosaõigust samaga teistes õigustes (näit. saksa ja šveitsi omaga), võime leida rea põhilisi erinevusi. Sundosa tähendab seda osa pärandaja varandusest, mille suhtes selleks õigustatud pärijad omavad nõudeõiguse ja mida pärandaja ei tohi käsustada. Sundosa prantsuse õiguses ei kujuta endast murdosa seaduslikust pärusosast, ega ka murdosa puhtast aktiivvarast, mille pärandaja järele jätab, vaid prantsuse õigus asub seisukohal, et pärandaja juba eluajal kingetega elavate vahel vaid teatavat piiratud osa oma varandusest, n.n. *quotité disponible*, käsustada tohib. Ulejäänud osa tema varandusest varutakse aga tema lähemaile seadusjärgseile pärijaile. See varum on tema "*réserve*", sundosa, ja sundosaõigustatud pärijaid nim. "*les héritiers réservataires*". Seejärgi on siis sundosa osa varandusest, milline koosneb faktilisest, pärandaja surma ajal olemas olevast varandusest pluss pärandaja poolt tema eluajal tehtud tasuta andamid kolmandatele, või ka pärijatele, kaasa arvatud testamentaarsed andamised, sel määral, mil nad tema poolt eluajal ja surmajuhtumil tema varanduse käsustatavat osa, *quotité disponible*'i, ületavad⁷⁰. ~~XXXXXXXXXX~~

Selle käsustatava osa suurust saab kindlaks teha alles siis, kui seaduslikult pärimisjärjekorda kutsutud pärijate arv ja laad teada ja nende sundosa murdosade summa määratletav on, nii siis alles pärast pärandaja surma. Kui pärandaja on eluajal tehtud tasuta andamite ja annakutega ületanud quotité disponible'i, s.t. kahjustanud sundosaõigust, võib sundosaõigustatu nõuda nende reduktsiooni kuni quotité disponible'i piirini. Kui aga surmapuhul varandust üldse pole, ei saa legataarid midagi ja kinkevõstjad peavad kingitused tagasi andma.

Sundosaõigustatud pärijad, héritiers réservataires, prantsuse õiguses on:

- a) abielulised järeltulijad (Art. 913),
- b) tunnustatud vallaslapsed (Art. 913 ja 915);
- c) Abielulised ülenejad (Art. 914 ja 915).

Üleelav abikaasa, õed-vennad, samuti ka väljaspool-abieluline isa ja ema ei oma sundosa. Üleelavale abikaasale annab seadus ainult vajaduse korral, kui see puudust kannatab, elatushagi surnud elukaaslase päranduse vastu (Art. 205).

§ 2. Sundosa suurus.

Sundosa suurus oleneb suguluskraadist ja kutsutud pärijate arvust. Ta moodustab 1/2 järelejäänud varast, kui "pärandajal ainult üks laps järele jääb; kahe lapse puhul mõlema osaks kokku 2/3; kolme või enama lapse puhul kõikide jaoks kokku 3/4. Aralangeva sundosaõigusliku pärija asemele astuvad tema lapsed, teataval juhul ka lapselapsed. Kogu sundosa kõrgusele on laste arv pärandaja surma ajal mõõduandev, ka siis, kui mõni laps

pärimisõigustesse ei astu, näit. pärandist loobub või pärimiseks võimeline pole. Sellisel juhul kuulub tema sundosa murdosa teiste vahel võrdsele jaotamisele.

Tunnustatud vallaslapse sundosa oleneb samust tingimustest ja abieluliste laste ning pärandaja õdede-vendade puudumisel omavad nad võrdsed õigused abieluliste lastega sundosa suuruse määrab analoogselt eeltoodule vallaslaste arv. Puuduvad pärandajal vallaslaste kõrval teised järeltulijad, omab ta aga ülenejaid või õdesid-vendi (või nende järeltulijaid), saavad vallaslapsed testamendi puudumisel kokku $\frac{3}{4}$ pärandist. Kuna abieluline laps omab sundosaõiguse poolele mahajäetud varale, siis pärib sälekohaselt ainuke vallaslaps $\frac{3}{4}$ $\frac{1}{2}$ -st., s.o. $\frac{3}{8}$ kogu pärandist, 2 vallaslast kokku $\frac{3}{4}$ $\frac{2}{3}$ -st, s.o. kumbki $\frac{1}{4}$ -ku. Jääb pärandajast järele nii abielulisi kui mitteabielulisi alanejaid, omavad vallaslapsed testamendi puudumisel, õiguse poolele pärandiosast, mille nad siis saanud oleksid, kui oleksid olnud abielulised; vastavalt redutseeritud on ka nende sundosa abielulise lapse sundosa poolele. Sellepärast tuleb kõigepealt arvestada abielulise lapse sundosa ja sellest pool vallaslapsele anda⁷¹. Juhuks, kui vallaslaps pärib koos sundosaõigustatud ülenejatega, määrab seadus, et pärandaja vabalt käsustatav varanduseosa ainult legitiimsete laste järgi kindlaks määratakse, ja nimelt varanduse poolele ühe vallaslapse puhul, $\frac{1}{3}$ -le kahe ja $\frac{1}{4}$ -le, kui neid kolm või rohkem on. Jääv varanduseosa moodustab

---

71. Curti, op.cit., lk. 264, 265.

72. Ib., lk. 260.

kokku kõikide sundosaõigustatute kogu sundosa murdosa. Sellest jäävast varandusest määrab Art.915 $\frac{1}{8}$ ülenejatele ja $\frac{1}{8}$ Val-laslastele.

Abielulised ülenejad on kõik sundosaõigustatud. Adoptiiv-isa ei oma sundosa, kuna ta ei ole adoptiivlapse pärija; seadus kindlustab talle tagasilangeõiguse, droit de retour varandusele, mille ta lapsele andnud on. Samuti ei oma mitteabielulised vane-mad sundosa. Legitiimsete ülenejate sundosa on seadus vanguma-tult kindlaks määranud $\frac{1}{4}$ -kule varandusest igale liinile, olene-mata pärimisse kutsutud ülenejate arvust. Kuna sundosa on üks osa pärandist, siis omavad seaduse läbi pärimisse kutsutud üle-nejad, kas üksi või koos külgsugulastega, sellele ainult ühe õi-guse. Sellest järgneb: a) ülenejad saavad sundosa seaduse poolt pärimisse kutsumise järjekorras (Art.914 al.3). Nii saavad isa ja ema teiste kõrvaldamisega sundosa, mis nende liinile varutud on. b) Ülejäänud ülenejaid kõrvaldab sundosa nõudest õdede-vendade ja nende legitiimsete järeltulijate olemasolu.

Üleelavale abikaasale on pärandaja, selle pärimise korral koos lastega varemast abielust, õigustatud koos abielulise lapse osaga jätma kuni $\frac{1}{4}$ varast. Pärib abikaasa koos enda abielust põlvnevate lastega ja nende alanejatega, siis võib abikaasa tal-le anda $\frac{1}{4}$ omanduseks ja $\frac{1}{4}$ -ku vilikasustuse, või $\frac{1}{2}$ kogu varevilikasustusest.

Vabalt käsustatav osa üleelava abikaasa kasuks on seega muutumatu, olenematu sundosaõigustatute arvust. Seadus määrab selle osa silmas pidades üleelava abikaasa vajadusi, tagades tal-le abielu ajaga⁷² võrdse elustandardi.

72. ib., lk. 266.

Juurdearvutamiselle kuuluvad kõik kinged eranditult. Kõrvale võivad jääda vaid teatavate, ülalpidamise, lastekaarvatamise ja -hooldamise ja § 3. Sundosa arvutamine.

Prantsuse õiguses moodustub sundosa, milline sundosaõigustatud pärijaile varutud on, ja ka varandusosa, mille üle pärandaja käsustada võib, mitte tema surma ajal olemas olevast varast, vaid sellest varast, millele on juurde arvatud igasugused helded andamid pärandaja eluajal, olgu need antud pärijatele, kaugematele perekonda kuuluvatele või võõrastele isikutele⁷³. Seepärast moodustatakse sundosade väljaarvutamiseks fiktiivne varandusemass, missugune koosneb faktilisest, surmapäeval olemas olevast varandusest ja kingete summast pärandaja eluajal, millest arvatakse aga võlad maha. Sundosa on kindlaksmääratud murdosas sellest varandusest. Sellele summale seatakse vastu pärandaja surma ajal pärimisse kutsutud kõikide sundosaõigustatute murdosade summa, ja selle arvutusliku varanduse murdosad moodustavad sundosaõigustatute varumi, nende réserve'i. Seepärast nim,neid ka héritiers réservataires. Üle sundosaõigustatuile varutud summa ulatuva varanduse murdosas kohta võis pärandaja teha korraldusi, see oli tema quotité disponible. Pärandaja eluajal puudub võimalus kontrollida, kas tema poolt tehtud andamid ületavad tema käsustusele kuuluvat murdosas või ei. Kui aga pärast pärandaja surma selgub, et sundosaõigustatute õigusi on kahjustatud, siis tuleb kingeid ja annakuid redutseerida käsustussumma piirini.

---

73. ib., lk. 267.

Juurdearvamisele kuuluvad kõik kinked eranditult. Kõrvale võivad jääda vaid toitumise, ülalpidamise, lastekasvatamise ja -koolitamise ja sõjaväelise kasvatuse loomulikud kulud ja pulma- ning teised tavalised kingid. Arvutusmassi ei lange ka varad, mis kustuvad pärandaja surmaga ja mis alluvad tagasilangeõigusele⁷⁴.

Kõik varandusemassi kuuluvad varad tuleb täpselt hinnata, olgu see siis surmapäeval faktiliselt pärusvarasse kuuluv või eluajal tehtud kink. Seejuures on aga raskusi väärtpaberite hindamisel surmapäeva kui ka kinke soorituse aegse väärtuse järgi, kuna nende väärtus on muutuv.

Küsimuses, kas andam arvata juurde pärijate sundosale või pärandaja quotité disponible'le, tuleb asuda seisukohale, et kui andam on tehtud isikule, kes on sundosaõiguse kaotanud, siis on see epiliseks soodustuseks talle ja tuleb vastavalt sellele arvata ka juurde pärandaja käsustatavale osale. On aga pärandaja teinud kingituse mõnele lapsele, siis tuleb seda mõista nagu avansina antud sellest, mis tal on õigus saada, ja kuulub see pärast sundosale juurdearvamisele⁷⁵.

Kingete ja annakute reduktsiooni taotlevat hagi omavad sundosaõigustatud pärijad, nende pärijad ja õigusjärglased⁷⁶. Kui kinked ja annakud ületavad käsustatava murdosa, siis tuleb eeskätt redustseerida testamendi käsustused. Annakute reduktsioon toimub proportsionaalselt, tegemata vahet üldise- ja erilise legaadi vahel. Testaator võib aga viimse tahteavaldusega korraldada ka teisiti. Kingete reduktsiooni teostamist alatakse ajaliselt viimasest. Kui pärandaja on teinud elukindlustuse kellegi kolmanda kasuks, siis tuleb sellele vaadata kui preemiasumma kinkimisele ja ainult see summa allub reduktsioonile. Kui mõni kin-

gisaaaja osutub maksujõuetuks, siis langeb see kohustus eelmisele kingisaaajale.

Reduktsiooni tagajärjed on erinevad, olenevalt sellest, kas on tegemist testamentaarse käsustusega või kingetega elavate vahel. Vähendamine testamentaarse andami juures tingib annakute tühistamise kas kogu ulatuses või osaliselt. Kinked elavate vahel osutuvad tervelt või osaliselt tühiseiks, selle tulemusena tuleb arvestada, nagu poleks ta kinki üldse saanudki, ja ta peab kinke in natura tagasi andma⁷⁷. Üldiselt sundosaõigustatud pärijad omavad õiguse nõuda, et kink antakse tagasi in natura; peavad aga leppima vastava rahasumma tasumisega kingisaaaja poolt, kui see asi on hävinud, või on tema poolt võõrandatud, või kui kingisaaaja on ise ka sundosaõigustatud pärija.

Üldiselt tühjuvad reduktsiooni korral koormused ja kitsendused, missugused kingisaaaja on kingile püstitanud. Püsima jäävad vaid need, milliseid on põhjustanud sundosaõigustatu isik. On kingisaanu võõrandanud kingiks saadud maatüki, siis võib sundosaõigustatu ka kolmanda isiku vastu tõsta reduktsiooni või krun- di tagasiandmise hagi. Seda võib ta alles siis, kui ta pole kingisaaaja varast rahuldust saanud. Kolmas isik vabastatakse tagasi-

---

74. ib., lk. 268.

75. ib., lk. 269.

76. ib., lk. 270

77. ib., lk. 271.

78. Vt. ib., lk. 273.

79. Vt. ib., lk. 273, 274.

80. ib., lk. 275.

andmisest in natura. Kinkesaaaja peab andma tagasi viljad vaid hagi esitamise päevast arvates⁷⁸.

Seadus annab erilisi eeskirju selleks, et vältida abikaasade-vaheliste tasuta andamite varjamist nende õiendamise teel vahendajale⁷⁹.

§ 4. Varemast abielust põlvnevate laste kaitse.

Siin tehakse vahet selle vahel, kas üleelav abikaasa omab lapsi ainult enda abielust pärandajaga, või kus pärandaja omas lapsi ka eelmisest abielust. Esimesel juhtumil saab ta vilikasustuse 1/4 mahajäetud varandusele; teisel juhtumil vilikasustuse sellele lapseosale, kes sai kõige vähem, kuid mitte üle 1/4 mahajäetud varast. Abikaasa saab vilikasustuse 1/2 pärandile, kui pärandajast jäävad järele järgmised veresugulased: vallaslapsed või nende järeltulijad, õdesid-vendi või nende järeltulijaid või ulenejaid.

Tuludele, mida abikaasa saab varuühisuse vastuvõtust, ei vaadata kui kinkele. Kui üks abikaasadest jätab varemast abielust lapsi järele, siis on need allutatud reduktsioonile seevõrra, kui nad ületavad quotité disponible. Varemast abielust põlvnevate laste kaitseks arvatud eeskirjad kehtivad ka abieluliste ja legitimeeritud laste kasuks teisest abielust, mitte aga adoptiivlaste kasuks.

Reduktsioonile on allutatud⁸⁰:

---

78. Vt. ib., lk. 273.

79. Vt. ib., lk. 273, 274.

80. ib., lk. 275.

a) kõik pärandaja kinked ja annakud pärandamislepingus, kinked eriaktide alusel, vastastikused kingid ja andamid abielu lõppemise puhuks jne;

b) varaõiguslikud kasud seaduse või abielulepingu alusel ühendatud varandusseisuga langevad uuele elukaaslasele;

c) kui mingisugune abielulepingu tingimus lõi eelduse, et üks abikaasa teise abikaasa varanduse koormamisega rikastus, siis vaadatakse sellele kui reduktsioonile alluvale andamile.

Sellest on kaks erandit: 1) säästud, mis on tehtud abikaasa sissetulekust, ka siis, kui nad on ebavõrdsed, ja 2) kasu abikaasade ühisest tööst.

Reduktsiooni võib nõuda alles pärast pärandaja surma ja selleks õigustatud isikud on lapsed varemast abielust, kes on surnud vanema pärandi vastu võtnud.

VI.ptk. Sundosaõigus meie kehtivas õiguses ja Tsiviilseadustiku eelnõus.

A. Sundosaõigus kehtivas õiguses.

§ 1. Mõiste ja kehtivuse ulatus.

Sundosa pärimine on meil kehtivas BES-es küll tuntud instituuat, kuid see ei kehtinud meie territooriumi osas, vaid üksnes Kuramaal. See on tingitud sellest, et Kuramaal pääses mõjule rooma õigus, kuna Liivi- ja Eestimaal allusid saksa õiguse mõjupiirkonnale.

Ometigi ei saa ütelda, et Liivi- ja Eestimaal poleks olnud mingeid kitsendusi testeerimisvabaduses. BES tunneb sellena nn. pärikkude varade instituuti⁸¹. Neid varasi ei saa võõrandada

81. Jlus, op.cit., lk.142.

ega ka testamendiga pärandada ilma seaduslike kude pärijate nõusolekuta. On aga pärandaja vastava varanduse siiski võõrandanud, siis võivad seaduslikud pärijad selle vastu vaielda ja selle müügi korral on neil õigus seda vara tagasi osta. Peale selle tunneb BES veel nn. perekonna fideikomissi, mis esineb peamiselt aadliõiguses. Perekonna fideikomiss seisab selles, et pärandaja on määranud, et üks ning sama asi peab järjest minema ühelt fideikomissarilt teisele⁸².

Teatavad kitsendused on talundite pärimise kohta ka maaõiguses.

Need on aga iseseisvad õigusinstituudid, mille käsitlemine ei kuulu käesoleva töö raamidesse.

Kuramaal kehtiva sundosaõiguse kohta arvab Erdmann, et seda mõistet tuleb - kuigi see kehtib ainult Kuramaal - kodifikatsiooni tõttu laiendada, kuna sellega muudeti pärimisest väljajätmise põhjused kõikide provintside kohta ühtlaseks. Sellekohaselt mõistab ta sundosaõiguse all balti provintsiaalõiguses - mõne pärimisele kutsutu seesugust pärimisõigust, milline pärandaja vastupidist korraldusest hoolimata oma jõu säilitab ja mida ainult teatavil seaduslikel põhjusil ära võtta võidakse⁸³.

§ 2. Kuramaa sundpärimisõigus tüvivarale.

Kuramaa õiguses on retsipeeritud rooma pärimisest väljajätmise ja rooma sundpärimisõigus mõningate erinevustega, nii et

---

82. ib., lk. 151.

83. Erdmann, System des Privatrechts der Ostseeprovinzen Liv-, Est- ja Curland, Riga 1892, lk. 106.

siin moodustab sundpärimisnõudluse eseme kogu surnu varandus. Pärandaja surmapuhuste korralduste tegemine on kitsendatud nn. tüvivara (perekonnamaandiku) üle. Siin ilmneb omapärane segu rooma ja vanaproovintsiaalse õiguse vahel. Esimesest on võetud isikute arv, kellede huvides on tehtud tüvivara käsustamisõiguses kitsendusi, neile tulevad vaid juurde õdede-vendade lapsed ja õdede-vendade eneste puhul langeb ära persona turpis'e eelistamise eeldus, ja teisest on võetud tüvivara loomus⁸⁴. Nii kehtivad tüvivarade suhtes kõik rooma kahe esimese klassi testamärijad, kui sundpärijad. Teise Kuramaa tüvivaraõiguse omapärana esineb vaba testejärgse käsutuse vali keeld. Kuna muudu kindlustatakse sundpärijaile vaid teatav murdosa nende seaduslikust pärusosast, siis jääb tüvivara kogu summas selleks õigustatud veresugulasile⁸⁵. Kui on tegemist ainult vanemate pärimise juhuga, siis võidakse vaid heategevate asutustele teha andmeid kuni tüvivara poole väätuseni.

Kuigi pole sõnaselgelt väljendatud, et ka tüvivarade suhtes võib seaduslikel põhjusil pärusärada, tuleb seda siiski eeldada⁸⁶. Tüvivaraõigust kahjustavad korraldused on tühised, ja varandus, mis vabaneb õigustatud pärusäramise korral, langeb teiste tüvivarapretendentide kasuks.

---

84. ib. lk. 140.

85. ib.

86. ib., lk. 141.

§ 3. Sundpärimisõigus muule varale.

Siinkohal tuleb märkida, et siin pole tõeliselt tegemist sundpärijatega, vaid sundosaõigustatutega⁸⁷. Sellepärast ka täielik sundpärijast möödamine kindlustab sellele vaid sundosanõude ja ei tingi testamendi totaalset tühistamist.

Õigustatud isikutena esinevad: 1) pärandaja alanejad; 2) ulenejad ja 3) täitsuguluses olevad õed-vennad, eeldusel, et neile on eelistatud antut või põlastusväärset isikut.

Sundosa suurus fikseeritakse seadusliku pärusosa kaudu ja määratakse kindlaks selle 1/3-le, kui konkureerib neli seadusliku pärijat, siis aga selle 1/2-le, kui pärijaid on viis või enam. (Seejuures eraldatakse tüvivarad täielikult). Pärijate loendamisel võetakse arvesse kõiki seaduslikke pärijaid, olgugi nad testatori korraldusega õiguspäraselt pärimisest välja jätud. Kaasa ei arvata aga lepinguga pärandist loobunud. Teatavate piiride ni kuulub siia ka abikaasa.

Sundosa kuulub arvutamisele pärandi puhasväärtusest, s.o. pärast kõigi nõudluste katmist.

Sundosa ei pruugi olla jätud pärusosana, vaid seda võidakse jätta kas tervelt või osaliselt ka legaadina või surmapuhuse kinkena. Ta peab aga olema antud pärandi koosseisust ja ei tohi, välja arvatud bona mente juhtum, olla koormatud tingimuste, ajatamiste, legaatide ja muude koormustega. Uantel Socini on luba-

90. ib., lk. 109.

87. ib., lk. 142.

92. Vrd. Supra, lk. 18 j.

tav⁸⁸. Sundosaõigus leiab Kuramaal sama kaitset nagu üldises õiguses.

Kuramaa talurahvaõigus, nagu tüvivarasüsteemgi, tunneb kahe esimese astme pärijaid sundosapärijatena ja fikseerib alanejate ja ülenejate sundosa 1/2-le kogu varandusest ja õdede-vendade ning nende laste oma 1/3-le⁸⁹.

§ 4. Pärimisest väljajätmine.

Pärimisest väljajätmine on BES-is normeeritud Uhtlasena kõikide provintside kohta. Pärusäramiseks on küllalt, kui pärimisest väljajätet pole sisse võetud, kuid pärimisest väljajätmise põhjus peab olema esildatud küllaldase selgusega. Ka tingitud pärimisest väljajätmise ja põhjuse tingitud nimetamise suhtes tuleb rakendada üldise õiguse sätteid. Nagu rooma õigus, nii ka BES tõstab esile vaid pärandaja alanejate ja ülenejate pärusäramise⁹⁰.

Üksikud pärimisest väljajätmise põhjused on BES-i peaaegu muutmatult üle võetud rooma õigusest⁹¹. Neile on lisandatud alanejate suhtes veel: kristlikust usust taganemine ja Kuramaal - laste abiellumine vastu vanemate tahtmist; ja ülenejate suhtes: vanemate taganemine kristlikust usust⁹².

---

88. ib., lk. 143, 144.

89. ib., lk.144.

90. ib., lk.109.

91. ib. lk. 110 jj.

92. Vrd.Supra, lk. 16 jj.

Pärimisest väljajätmise õiguse lõpetab see, kui enne testamendi tegemist on pärandaja ja pärijate vahel toimunud leppimine või pärandaja on andestanud. Pärast testamendi tegemist toimunud leppimine või andestamine ei muuda testamenti kehtetuks.

Pärandist väljajätmise tõendamiskoormus lasub määratud pärijal, või mõnel teisel, kes sellest pärusäramisest kasu saab. Väidab aga pärandaja, et enne testamendi tegemist on leidnud aset leppimine, siis lasub onus probandi temal.

B. Tsiviilseadustiku eelnõus.

§ 1. Eeldusi ja üldiseid eeskirju.

Olgugi, et BES-is pole sundosapärimine võõras instituut, ei tunne BES Eesti kohta kehtivas osas sundpärimist. Selle eest näeb aga BES ette sugukondliku ehk pärandatava vara instituudi. Kuigi see instituut võib omada positiivseid jooni, on ta käesolevaks ajaks oma aja üleelanud. Eriti seetõttu, et praegusajal on kinnisasjad muutunud seevõrra mobiilseiks, nende koormamine võlgadega sedavõrd lihtis, et kuigi keelata pärandamine viimse tahteavaldusega, ei tagaks see veel nende faktilist üleminekut seadusjärgsele pärijale. Sellega on ka pärandatavate kinnisvarade instituut kaotanud oma olulise ning elulise mõtte. Neil kaalutusil on TsS eelnõust jäetud välja sugukondliku vara instituut⁹³. Et aga kaitsta lähemaid sugulasi piiramatult testeerimisvabaduse tõttu tekkida võiva ülekohtu eest, on sisse võetud sundosapärimi-

---

93. Vt. TsS eelnõu, seletuskiri, lk. 296.

ne. Eeltoodud kaalutlusil on ka osutunud vajaliseks tunduvalt täiendada kehtivaid eeskirju. Eelnõu sundpärimise aluseks on võetud saksa süsteem. Sundosade pärimist korraldavad sätted moodustavad TsS eelnõu III raamatu 2 osa 5 peatüki.

TsS eelnõu piirab testeerimisvabadust § 769 järgmiselt:

"Pärandaja ei või testamendiga või pärimislepinguga teha korraldusi oma pärandi selle osa kohta, mis moodustab tema sundpärijate sundosa.

Kellel ei jää järele sundpärijaid, see võib teha korraldusi kogu oma pärandi kohta". Selle sätte tekstivõrdlusest selgub, et selle aluseks on olnud ZGB § 470.

Sundpärijad ja sundosa suurus määratakse § 770 järgmiselt:

"Sundpärijaiks on need pärandaja järelejäänud alanejad, vanemad ja abikaasa, kes pärimisele on kutsutud seaduse järgi.

Sundosaks on pool vastava pärija seadusjärgsest pärandiosast".

Siit selgub, et sundosaõigustatute ringi, võrreldes kehtiva õigusega, on piiratud, kuna õed-vennad on välja jäetud, kuid selle eest on suurendatud sundpärijate sundosa suurust.

§ 2. Sundosa arvutamine.

Sundosa arvutamisel arvesse võetavate isikute ring piiratakse seadusjärgsete pärijatega. § 771 lausub:

"Sundosa kindlaksmääramisel arvestatakse kõik isikud, kes oleksid pärimisele kutsutud, kui pärandaja oleks surnud ilma surma korraks korraldust tegemata.

Ei arvestata isikut, kes on loobunud pärimisest loobumislepinguga".

Sundosa arvutamise aluseks võetava vara koosseisu määrab § 772.

"Sundosa arvutatakse pärandi seisust järgi pärandaja surma ajal. Sundosa kindlaks tegemisel arvatakse pärandi hulka:

- 1) pärandaja poolt alanejaile tehtud kingitused ja muud kulutused elavate vahel ainult niivõrd, kui nad kuuluvad pärandile juurdearvamisele;
- 2) pärandaja poolte teistele isikutele sundosa vähendamise sihiga tehtud kingitused elavate vahel viimase viie aasta jooksul enne pärandaja surma.

Sundosa kindlakstegemisel arvutatakse pärandist maha pärandaja võlad, matmiskulud, pärandi nimekirja tegemise ja hindamise kulud, samuti ka pärandaja ülalpidamisel olevate perekonnaliikmete ühe kuu ülalpidamise kulud. Sellekohaselt on sundosa arvutamise aluseks pärusvara puhasväärtus. Selle sätte eeskujuks on olnud šveitsi õiguse vastavad sätted (ZGB § 474, 475).

Et vältida sundosaõigustatu erilist soodustamist pärandaja poolt, mis võiks omakorda kahjustada kaaspärijate huve, siis määratakse § 773.

"Sundosasse tuleb arvata kõik see, mis pärandaja oma surma korraks sundpärijale on määratud".

Sund^{osa}õigus muutuks aga tegelikult sisutuks, kui pärandajal oleks selles suhtes korralduste tegemise vabadus. Sellepärast määrab § 774.

"Sundosa ei või koormata tingimusega, tähtajaga, legaadiga või muu koormatisega, ega määrata sundpärijale järelpärijat. Kõik pärandaja sellekohased korraldused surma korraks loetakse kehtetuks, kui võrd nad käivad sundosa kohta".

§ 3. Sundosast ilmajätmine.

Pärandaja võib alanejat sundosast ilma jätta, kui ta seda põhjendab ja see toimub seaduslikal põhjusil.

Eelnõu § 775 kohaselt võidakse ilma jätta alanejat, kes:

- 1) püüab võtta pärandaja enese või tema abikaasa või pärandaja teise alaneja elu;
- 2) on pärandaja enese või tema abikaasa vastu korda saatnud teo, milles sisalduvad raske kuriteo tunnused;
- 3) on vägivalda tarvitanud pärandaja või tema abikaasa isiku kallal; vägivalla tarvitamist pärandaja abikaasa isiku kallal arvestatakse aga ainult siis, kui alaneja temast põlvneb;
- 4) pahatahtlikult rikub temal seaduse järgi lasuvat kohust anda pärandajale ülalpidamist;
- 5) elab autut või kõlblusvastast elu vastu pärandaja tahtmist; see põhjus ei ole kehtiv, kui alaneja pärandi avanemise ajal juba kestvalt oli loobunud autust või kõlblusvastasest eluviisist.

Uleneja ja s.o. oma isa või ema võib pärandaja sundosast ilma jätta ainult eelpool p.p. 1, 2 ja 4 ettenähtud põhjustel (§ 776).

Abikaasat võib pärandaja sundosast ilma jätta, kui ta on õigustatud hagama abielulahutust abikaasa suu tõttu. See õigus ei kustu seetõttu, et abielu lahutust pole hagetud aegumistähtaaja kestel.

Pärusäravate korralduste kohta määrab § 778.

"Sundosast ilmajätmine peab olema väljendatud surma korraks

tehtud korralduses. Ilmajätmise põhjus peab olema olema korralduse tegemise ajal ja olema korralduses väljendatud.

Ilmajätmise põhjust peab tõendama see, kes ilmajätmisest kasu saab". (Vrd. ZGB § 479).

Pärandaja poolt tehtud andestamise mõju ja ulatuse määrab § 779 järgmiselt:

"Õigus sundosast ilma jätta kustub andestamisega. Andestamisega kaotab kehtivuse ka korraldus sundosast ilmajätmise kohta".

Siinkohal väärrib märkimist, et andestamine ei oma kustutavat jõudu mitte ainult tulevikus püstitatavate sundosast ilmajätvate korralduste kohta, vaid et sellega kustutatakse ka enne andestamise toimumist tehtud korraldused.

§ 4. Sundpärija kaitse.

Pärandaja poolt tehtud sundpärija õigusi riivavate korralduste vastu on sundpärijale antud kohtulik kaitse. Nende korralduste seaduspärasus on allutatud kohtulikule järelekatsumisele. Sellekohaselt sätib § 780

"Seadusliku põhjuseta korraldus surma korraks sundosast ilmajätmise kohta tunnustatakse sundpärija hagemisel kehtetuks.

Kui sundpärijale on küll midagi määratud, kuid vähem tema sundosast, siis võib ta nõuda sundosa täiendamist".

Sundosast ilma jätmise tagajärjel vabanenud pärusosa saatuse korraldab §781.

"Sundosast ilmajäetud pärija sundosa läheb, kui võrd pärandaja pole määranud teisiti, pärandaja seadusjärgseile pärijaile,

nõnda nagu sundosast ilmajäetu ei oleks pärandi avanemise ajal olnud elus". (Võrdle ZGB § 478).

Ka TsS eelnõus on tunnustatud sundosanõue varaliseks nõudeks ja sellekohaselt koormab ta eeskätt pärandit. Ei saa sundosaõigustatu sundosanõue sellest varast kaetud, siis on ta õigustatud pöörduma kingesaaajate vastu. Sellekohaselt § 782

"Sundpärijate sundosa nõue pööratakse kõigepealt pärandajast järelejäänud varale. Kui aga sellest ei jätku, siis on sundpärijad õigustatud nõudma puuduvat osa õigustamatu rikastumise kohta käivate eeskirjade kohaselt sellest varast, mis pärandaja viimase viie aasta jooksul enne oma surma on sundosa vähendamise sihiga ära kinkinud.

Kingisaaajate vastutus tekib nende kasuks tehtud kinketoimingute järjekorras, alates kõige hilisemast kinketoimingust enne pärandaja surma. Kui kinked on tehtud üheaegselt, siis vastutavad kingisaajad võrdeliselt kinkide väärtusega".

Hagi, millega sundpärija nõuab kingisaaajalt vara sundosa täiendamiseks, allub kolme aastasele aegumistähtpäevale, arvates ajast, mil sundpärija saab teada pärandi avanemisest või sundosa vähendamise sihiga toimunud kinkimisest. Jgal juhul kustub see hagi kümne aasta möödumisega arvates pärandi avanemisest (§ 783). Siin on allutatud ka see hagi tavalisele aegumise tähtajale.

Samad õigused, mis on sundpärijal, kes testamendi tegemise ajal elus oli, on ka pärast testamendi tegemist sündinud või sundõiguslikuks saanud sundpärijal (§ 784).

Kokkuvõte.

Kokkuvõtteks võib märkida, et sundosaõigus on vana õigusinstituut, mis arendati rooma õiguses välja Novelli 115. Rooma õiguses püstitatud põhimõtted on olnud mõõduandvalt eeskujuks hilisemaile seadusandlusile. Sundosa õigus on teinud läbi arengukäigu, mille kandjaks on olnud ühiskondlike ja sotsiaalsete arusaamiste kujunemine. Mida enam on laienenud ühiskondliku võimu jõud perekonnaõiguse sfääri, seda enam on peetud õigustatuks ka testimisvabaduse piiramist. On püütud piirata testaatori käsustusvabadust mitte ainult surmapuhuste korralduste suhtes, vaid teatava piirini isegi elavatevaheliste andamite suhtes, et kaitsta pärandaja lähemate järeljäävate omakste s.o. alanejate, ulenejate ja abikaasa huve pärusvara saatuse korraldamisel. Need isikud tunnevad õigustatud huvi pärusvara käsustamise suhtes kuna nemad on sageli otseselt ja mõjukalt aidanud koguda ning säilitada seda vara. Seepärast on sundosaõigus leidnud korraldamist kõigis uuemaist seadusandlusis. Seejuures on sundosaõigus arenenud selles suunas, et piirata sundosaõigustatud isikute ringi, kuid selle eest kindlustada neile suurema sundosa saamise. On ka ajakohastatud ja piiratud pärusäramise põhjusi.

Siinkohal on huvitav märkida, et sundosa õiguse viljelemine pole osutunud vajalikuks mitte ainult piiramatu eraomandi juures vaid, et taolised korraldused on osutunud vajalikuks ka piiratud eraomandi puhul. Nii kindlustab näiteks NSVL tsiviilkoodeks alla 18 aastastele lastele pärimisõiguse (§ 422).

Mis puutub käesolevasse töösse, siis pole see, ega pole

ka mõeldudki, mingi süstemaatilise käsiteluna sundosaõigusest, vaid siin esildatakse üksnes katkendiline ülevaade sundpärimise instituudist üksikuis õiguspiirkonnis.

----- 0 -----

Riis